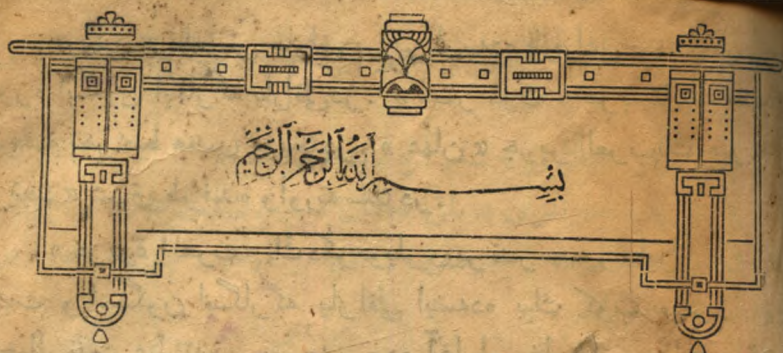

153
79

153

79

اسلام دينينك ظاهر بولغان اورنى

اسلام دينى باشلاب «جزيرة العرب» ديگان يردە ظاهر بولدى. «جزيرة العرب» آزيا قطعەسىنىڭ غەرب جەنۇبىيىسىدە زور بىر يارم آطەدر. بو يارم آطەدە ايسكىدىن بىرلى عربلر طورغانغە كورە، «جزيرة العرب» ياكە «عربستان» اسملىرى ايله آتالغان. بو جزيرة نىڭ شمال طرفى «سوريە» و «عراق» قطعەلىرىنە؛ غەرب طرفى «بحر احمر» گە و «باب المندب» بوغازىنە؛ شرق طرفى «هرمز» بوغازىنە و «بصرە» كورفوزىنە؛ جنوب طرفى «بحر محيط» ھىندى گە و «عمان» دڭزىنە طوتاشقان. شوڭكا كورە، اوچ ياغى صو، بىر ياغى تورىدن عبارتدر.

عربستان ايسكىدىن بىرلى «حجاز»، «يەمەن»، «حضر موت»، «عمان»، «نجد» اسملىرى ايله بىر نىچە قىسىم گە بولىنىپ يورتولگان. «حجاز» نىڭ شمال طرفى «بادية العرب»، شرق طرفى دىخىدە بادية العرب و «نجد»، جنوب طرفى «يەمەن»، غەرب طرفى «بحر احمر» دن عبارت اولوب، طوفراغى ايگون اېگەر گە ياراقسىن، كۆب بىر لرى طاو طاشلقدر.

« یمن » قطعہ سی طاولق ہر یر ایسہدہ طوفراغی یخشی بولغانفہ کورہ ایگون ایگارگہ یاراقلی در . « حضر موت » عربستانک جنوب طرفندہ بحر محیط ہندی بویضہ در . « عمان » جزیرہ العرب ننگ جنوبنہ ، « نجد » شرق طرفندہ و اورتہ سنہ در .

« جزیرہ العرب » ننگ دگز بویلری ہر قدر معمور ، ایران طرفلری منبت و ایگون ایگارگہ یاراقلی ایسہدہ بیک کوب یرلری قوم صحرا لردن عبارتدر . بو جزیرہ دہ آغا طورغان زور صولر ، یاکہ تلگہ آلورلق کوللر یوقدر . فقط بعض اور نلردہ چوللر اورتہ سنہ کولہ گہلی آغاچلر ، یشل لکلر و شونلر یانندہ ، اچارگہ یاری طورغان صولر اوچراشدرغالی . چیندن قاراغاندہ ہر او طراو شیکلی کورینوب طورہ طورغان موندی یرلرگہ « واحہ » دیلر . عربستانک تورلی حیوانلر یتشہ . لکن انک مشهورلری دوہ ایلہ آت در .

عربستانک خلقی

عربلر حضرت نوح ننگ « سام » آدلی اوغلی ننگ نسلندندر . بو عرب خلقی « بائدہ » ، « عاربہ » ، « مستعربہ » اسملری ایلہ اوچ گہ بولینب یورتولہ .

« بائدہ » عربلری بیک ایسکی بولغانفہ کورہ ، آنلرغہ دائرہ تاریخی معلومات یوق دیب ایتورلکدر . شول قدر یسی معلومدر کہ اوزلرینہ « ہود » علیہ السلام بیارلگان « عاد » قومی برلہ « صالح » علیہ السلام بیارلگان « ثمود » قومی بائدہ عربلرندندر .

عاد قومی یمن ایلہ عمان آرہ سنہدہ و حضر موت تیرہ لردنہ

طورغانلر. « شداد » اسملى مشهور بر حکمدار بونلر نڭ پادشامسى بولغان .

ثمود قومى حجاز برله شام آره سنك طورغانلر .
« عاربه » عربلىرى « بنى قحطان » قبيله لرندن عبارتدر . بونلر بىك ايسكى زمانلرده (هجرتدن ۲۶۹۰ يىللر الوك) يمن ده زور بر حكومت توزوگانلر .

توزومش اولدقلىرى « بنى حمير » حكومتى ايكى مك يلدن آرتق دوام ايتكان . حاضرگى « صنعا » بلكسى ياننده ، اول وقت مشهور « سبا » ياكه « مارب » شهرى شول حكومت نڭ پايتختى بولغان . « بنى حمير » حكومتى آخرنده حبشيلر نڭ هجومى ايله منقرض اولمشدر . حاضرگى كونده يمن تيره سنك « حميرى » ديب آنالغان يازو ايله نقشلانمش طاشلر طابلمقده در .

« مستعربه » عربلر ديب عربلر نڭ حجاز قطعه سنده طور -
غانلرينه ايتله در . بونلر اسماعيل عليه السلام نڭ « جرهم » قبيله سندن آنغان خاتونندن طوغوب اور چيگان وكوبه يگان كشيلىر يعنى اسماعيل عليه السلام نڭ بالالرى ونسليدر . مستعربه عربلر قبيله وعشيرت حالنده ياشيلر ، سودا گرلك ومال آصراوچىلىق ايله كون ايتبلرايدى .
قريش قبيله سى - مستعربه عربلردن « قريش » اسملى بر قبيله بار وبوقبيله « مكه » شهرينك اڭك توب خلقندن ايدى .

بوقریش قبيله سى نسل وبايلىق جهتجه باشقه عرب قبيله لرندن اوستون بولغانغه كوره ، كهبه نڭ بار خدمتى ده آنلر قولنده بولا .
وشول سببلى بوقبيله بىك حرمتلى طوتيله ايدى .

پيغمبر من محمد عليه السلام اوشبو قریش قبيله سندن اولوب ، اسماعيل عليه السلام نسلنددر .

كهبه - حاضرگى كهبه ايسكىدنوك بار ايدى . آنى الله تعالى نڭ

امری ایله ابراهیم و اسماعیل علیه السلام بنا ایتدیلر. عربلر پت پرست و کافر و قتلرنده ده کعبه نی بیک عزیز و مقدس صانیلر. آنلرنڭ صنم لری شونڭ اچنک طورا، هر یل حج و قننک کعبه نی زیارت ایچون بیک کوب خلق جیولا، پت لر ایچون قربانلر چالالر ایدی.

اسلامدن اوّل عربلر

عربلرنڭ کوبسی پت پرست ایدیلر. هر قبیلنڭ اوزبند مخصوص پت لری بار ایدی. کعبه ده گئی پت لرنڭ اڭ زورسی « هیل » اسمنده ایدی. عربلرنڭ بعضیسی یهودیلکنی، بعضیسی خریستیانلقنی قبول ایتمشلر ایسه ده بونلر بیک آز اولمشدر. عربلر فوناق سویو-چان، جومرد، ناموسلی، طوغری سوزلی، شعر و فصاحت نی یارانوجی بر خلق بولغان.

مکه یاننک « عکاظ » اسملی بریرگه هر یل جیولوب زور بر یارمنک فورالر، شونک سودا گرلر سودا ایته، شاعرلر شعر سویلی، یاکه یازغان شعرلرن خلققه طارانالر، اوستا سویله وچیلر نطقلر ابراد ایتهلر، شعرده، فصاحت و بلاغت ده اوستون چقانلرغه مکافات لر بیریله، آنلرنڭ شعرلری، هرکم کورسون ایچون، کعبه دیوارینه آصیلوب قویولا ایدی.

« ابرهه » و « اصحاب فیل »

عربه عربلری طرفندن « یمن » ده فورولغان « بنی حمیر » حکومتینی پیغمبر مز محمد علیه السلام طوغماسدن ۹۳ یل الوک حبشیلر

ضبط ایلمدیلر. شونده اوزلری بر حکومت فوردیلر. پایتختلری «صنعا» شهری ایدی. شول حبشیلرگه حاکم بولغان «ابرهه» اسملی بر کشی، عربلرنی مکدهگی کعبهنی زیارت ایتودن طوقتانو نیتیل. «صنعا» شهرنده زور بر کلیسا سالاردی و کعبه اورینه شونی زیارت ایتسونلر دیب، همه عرب قبیلهلرینه امر و اعلان ایتدی. لکن عربلر اول کلیسانی زیارت و حرمت ایتمه دیلر. حتی مکهدن بر نیچه کشی «صنعا» شهرینه مخصوص کیلوب اول کلیساناڭ دیوارینه نجاست سورتب کیتدیلر. صکره بونلرناڭ کعبه اهلندن بولولری بلنگاچ ابرههناڭ بیک آچووی کیلوب کعبهنی یمرر ایچون مکه اوزرینه هجوم ایتدی.

«ابرهه» ناڭ زور بر فیلی بار و فایوغنه صوغشقه کیتسه ده شول فیل آرقه سنده دشمنلرن جیگه ایدی. کعبه اوستنه هجوم ایتکانده ده شونی آلوب باردی. لکن بوسفر فیل مکه گه یاقنلاشقاچن چوگوب، یورومی طورغان بولدی. باشقه یاقغه بوروب یبار سه لر بیک شهب بارا. اما کعبه گه طابا بوردیلر می در حال طوقتی ایدی. بو واقعه قرآن ده «الم ترکیف . . .» سورسنده بیان ایدلمشدر. جناب حق کعبه معظمه نی صاقلادی. ابرهه عسکری اوستنه زور بیلار کیلدی. الله تعالی ناڭ امری ایله بر طاقم واق قوشلر اوزلری و آیاقلری ایله آنناڭ عسکری اوستنه هوادن واق طاشلر یاودررغه باشلادیلر. یاگفور شیکلی یاوغان شول طاشلردن ابرهه عسکریناڭ کوبسی تلف بولدی. آنناڭ اوستینه ده زور طاشوبولوب قانغانلرن آغزوب هلاک ایتدی. شول سببلی ابرهه جیکلوب کیر و قایتورغه مجبور بولدی. ابرهه ناڭ اوشبو عسکرینه «اصحاب فیل»، واقعه گه «فیل واقعه سی»، اوشبواش بولغان یلغه ده «فیل یلی» دیب یورتوله در. مونه اوشبو فیل یلنده حضرت محمد صلی الله علیه و السلام دنیاغه کیلدی.

محمد علیہ السلام نك دنیاغه کیلووی

و نسب شریفلری

حضرت محمد علیہ السلام فیل یلنک، ربیع الاول آی نك اون ایکیسنک (میلاد نك ۵۷۰ نچی یلنک، آپریل نك ۱۷ سنک) دوشنبه کون مکة مکرمه شهرنک آتاسینك یورطنک دنیاغه کیلدی .

آتاسی عبدالله اسلیدر. عبدالله عبدالمطلب اوغلی، عبدالمطلب هاشم اوغلی، هاشم عبدمناف اوغلی، عبدمناف قصى اوغلی، قصى کلاب اوغلی، کلاب مره اوغلی، مره کعب اوغلی، کعب لؤوی اوغلی، لؤوی غالب اوغلی، غالب فهر اوغلی، فهر مالک اوغلی، مالک نصر اوغلی، نصر کنانه اوغلی، کنانه خزیمه اوغلی، خزیمه مدرکه اوغلی، مدرکه الیاس اوغلی، الیاس مضر اوغلی، مضر نزار اوغلی، نزار معد اوغلی، معد عدنان اوغلی در.

بونلردن صوڭ دخیک برنیچه بابالر آرقیلی محمد علیہ السلامنك نسلی اسماعیل علیہ السلامغه باروب ترهله در. آناسی وهب قزی « آمنه » در. محمد علیہ السلامنك آناسی قریش قبیله سندن و هاشم آئندن در. قریش قبیله سی عرب قبیله لری اچنده آیروچه حرمتلو طوتولمقده و خصوصا هاشم بالالری بارسندن اشرف و افضل صانالمقده ایدی. محمد علیہ السلام مونه شول نسلدندر. اول دنیاغه کیلودن ایکی آی قدر الوک آناسی عبدالله مدینه شهرنده وفات ایتکان ایدی. باباسی عبدالمطلب آگارغه « محمد » دیو اسم بیردی و تریبه قبیله باشلادی.

مکه خلقی نك الوغلى ياش بالالرنى مکه ده آصراميلر، بلکه سوت آناسينه طاپشروب يخشى هوالى ير لرگه يباره لر، چيتدن مکه گه هر بلنى سوت آنالرى كيلوب اوزلرنه تربيه فيلورغه برر بالا آوب کيته لر ايدى . حضرت محمد عليه السلامنى بنى سعد قبيله سندن «حليمه» اسملى بر خاتونغه بيرديلر . دورت ياشينه قدر اول شونك تربيه لندى . لکن آکارده باشقه بالالرده بولمى طورغان عادتدن طش کوب تورلى اشلر کورلدى . حليمه و آنک ايرى حارث بو اشلرگه تعجب ده قالا باشلاديلر . شوندن صوڭ حليمه حضرت محمدنى اوزينک آناسى آمينه گه طاپشردى .

حضرت محمد آلتى ياشينه کرگانه آناسى آمينه دخى وفات ايتدى . شوندن صوڭ باباسى عبد المطلب آنى اوز تربيه سينه آلدى . ايکى يلدن صوڭ ، يعنى حضرت محمد سيگز ياشده وقتده باباسى عبد المطلب ده وفات ايتدگندن آنى عبد المطلب نك اوغلى ابوطالب تربيه ايتارگه باشلادى .

ابوطالب محمد عليه السلامنى اوز بالاسى شيکالى سويه وجانى کبک عزيز کوروب صاقلی ايدى . محمد عليه السلام اون ايکى ياشنده وقتنده ابوطالب آنى آوب سودا ايچون شامغه کيتدى . فلسطين ده «بصرى» شهرنده «بحيرا» اسملى بر راهب گه اوچراديلر . بو راهب ايسكى کتابلرنى مطالعه ايتوب ، اڭ صوڭقى پيغمبر اولمق اوزره بر پيغمبر کيله چگنى و آنک بعض علامتلرى بولاچاغنى بلگان ايدى .

محمد عليه السلامنى کورگاج ، آنک شول آخر زمان پيغمبرى بولوچيلغنه قناعت حاصل ايتدى هم بونى ابوطالب گه خبر بيروب بو بالا ايله شامغه بارولرى موافق توگولگنى ، اگر بارسه لر يهوديلردن برر ضرر كيلو احتمالى بارلغنى بلدردى .

ابو طالب «بحیرا» نك سوزینه اهمیت بیردی و ماللرن شول «بصری» شهرنده ساتوب، محمد علیه السلام ایله مکه گه فایتوب کیتدی.

محمد علیه السلام یکرمی بش یاشنده وقتده قریش خاتونلرندن خدیجه اسملی خاتون ایله نکاحلندی. اول وقت حضرت خدیجه فرق یاشنده اولوب طول هم بیک بای ایدی. رسول الله نك ابراهیم اسمنگی اوغلندن باشقه بالالری اوشبو حضرت خدیجه دن طوغمشلردر.

پیغمبرك کیلماسدن اولوك حضرت محمد علیه السلام اوزینك قوم قبیلہسی و بتون عربلر آره سنده بیک حرمتلی و اعتبارلی طوتولا وهرکم آکا امنیتلی کوز برلن قاری وشول سببلی آکا «محمد الامین» دیلر ایدی.

حضرت محمد علیه السلام او توز بش یاشلرنده وقتده عربلر کعبه بناسنی توزه توب یاگار تدیلر.

«حجر اسود» اسملی مبارک طاشنی اورننه قویو وقتی یتکاج عرب قبیلہلری آره سنده اختلاف چقدی. هر قبیلہ خلقی «بز قویامز» دبه سوزگه کریشه باشلادیلر. آخرنده اشنی قریش قبیلہ سی اچنده عقل ودرایتی ایله مشهور بولغان «محمد الامین» نك (صلی الله علیه وسلم) قاراوینه طاپشردیلر. اول ایسه طاشنی بر کیوم اوستینه قویدردی و تورلی قبیلہ لرگه شول کیومنك تورلی طرفندن طوتوب کوناررگه قوشدی. اوزی طاشنی آلوب اورننه قویدی. شولای ایتوب عربلر آره سنده قوزغالورغه طورغان نزاع باصیلدی. هر قایوسی ممنون بولوب حضرت محمدگه رحمت ایتدیلر.

محمد علیه السلام کورکام خلقی، طوغری سوزلی، فقیر لرگه و عاجز لرگه بیک شفقتلی، صوڭ درجه ده صبر و ثباتلی ایدی. مکه خلقی پتغه طاپونسه لرده اول هیچ بر وقت پتغه طاپنمادی و پت لرغه حرمت

ایتهدی، طوغری سوز ایچون هیچ کمدن قورقمادی. الله تعالی طرفندن کوکلنه سالنو سبیلی مکه یاننده غی « حرا » طاوینه باروب عبادت قبله، بعضا شونده برنیچه کولمر فالوب عبادت و تفکر ایله مشغول بولا ایدی.

محمد علیه السلام غه پیغمبر لک کیلوی و دین اسلام نك طارالوی

انسانلر نك ائك شرافتلولوسی بولغان محمد علیه السلامغه فرق یاشنده وقتده پیغمبر لک کیلوب، الله تعالی طرفندن قرآن کریم ایندر یله باشلادی و انسانلرنی طوغری یولغه، حق دین گه اوندرا گه مأمور ایتلدی. آنك اوندگان دیننه « دین اسلام » وشول دین گه اهرگان کشیلر گه مسلمان دیلر.

رسول الله غه ائك برنچی اینگان آیت « افرء باسم ربك الذی خلق . . . » سوره سیدر. محمد علیه السلام « حرا » طاونده عبادت برلن مشغول بولغان وقتده رمضان آی نك اون یدیسنده دوشنبه کون حضرت جبرائیل آرقیلی وحی کیلوب آئکا مذکور آیت نازل بولدی. شوندن صوئک اول مکه خلقینی دین گه اوندی باشلادی. مکه خلقی اول وقت پت لرغه طابونالر ایدی.

محمد علیه السلام نك پیغمبر لکنه ائك اول ایمان ایتوچی کشیلر خاتونلردن خدیجة الکبری رضی الله عنها و ایرلردن حضرت ابوبکر الصدیق و حضرت علی رضی الله عنه لردر. بوندن صوئک زید بن حارثه، عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبد الرحمن بن عوف،

سعد بن وقاص ، طلحة بن عبیدالله حضرتلری دین اسلام غه کردیلر . محمد علیه السلام اولاً اوچ یلغه قدر خلقنی دین اسلامغه یاشرون صورتده اوندهدی و شعائر اسلامیه نی صحابه لر ایله یاشرون صوتله قیله طورغان بولدی . لکن صکره الله تعالی طرفندن : « بیورغان اشکنی آشکارا ایت » دیب امر کیلگاج خلقنی دین اسلام غه یاشرما یینچه اوندی باشلادی .

محمد علیه السلام ننگ یا کئی بر دین نشر ایته باشلاوینه والله تعالی دن باشقه هیچ معبود یوق ، پت لرغه طابنور غه یارامی دیووینه مشرک - لرننگ بیک آچولری کیلدی . محمد علیه السلام غه دشمانلق اطیار ایته باشلادیلر . حالبوکه بر طرفدن دین اسلام غه کروچیلر کوندن کون آرتا بارا ایدی . بوکار غه مشرکلرننگ آچولری بیگره ک فاباردی . آخرنده قریش ننگ الوغلری جیلوب ، حضرت محمد ننگ آناسی برله بر طوغان قرداشی « ابوطالب » یاننه باروب آشکاردن شکایت ایتدیلر : « قرداشک محمد بزنگ آتا بابالرمزدن قالغان دینمز گه قارشو حرکت ایته ، اوزینه یگی بر دین چغاروب خلقنی شوکار غه اوندی ، بزنگ الوغ پت لرمز غه عبادت قیلودن منع ایته ، سین آنی بواشندن واز کیچررگه طریش هم یاقلاما » دیدیلر .

بر مدت صکره قریشنگ الوغلرندن حضرت عمر و رسول الله ننگ اتکاسی برله بر طوغمه قرداشی حمزه ده دین اسلامغه کردیلر . بواش قریشلرگه بیک آور طویولدی . یا کئادن جیلوب ابوطالب یاننه باردیلر : « بزبواشکه توزه آلمی مز ، سین محمد نی حمایه ایتودن واز کیچ ، یوقسه بز سینک اوزکدن آیریلور غه مجبورمز » دیدیلر . بوننگ اوزرینه ابوطالب بر قدر ترددگه توشسه ده کینه محمد علیه السلام نی حمایه ایتودن واز کیچمه دی . شولای بولسه ده مشرکلر دین اسلام غه کرگان کشیلر نی رنجترگه ، آنلر غه اذا وجفا

نیدررگه باشلادیلر. چونکه مسلمانلرنڭ. کوبه یوب الوغ بر قوت حاصل ایتولرندن قورقالر ایدی.

بونڭ اوزرینه نبوتنڭ بشنچی یلنده حضرت رسول مسلمانلرغه «حبش» مملکتنه کوچارگه رخصت ایتدی. اڭ اوّل حضرت عثمان بن عفان، خاتونی حضرت رقیه، زبیر بن العوام، عثمان بن مظعون، عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عوف کبی صحابه لر مکهدن کوچوب «حبشستان» غه باردیلر.

حبشیلر خرستیان مذهبده ایسه لرده بومسلمان مهاجرلرنی بیک خوش قبول ایتدیلر. آندن صوڭ دخیده بایتاق مسلمانلر شونده کوچوب باردیلر.

مکه مشرکلرینڭ بوڭارغه ده اچلری پوشدی. حبشستانده مسلمانلرنڭ کوبه یوونندن و شولای ایتوب اسلام دینی نڭ کوچه یوونندن فورقا باشلادیلر. شونڭ ایچونده حبش حکمداری «نجاشی» حضورینه مخصوص کشیلر یباروب، آنده کوچوب بارغان مسلمانلرنی مملکتنه کرتماوینی اوتندیلر. لکن «نجاشی» آنلرنڭ بو اوتنچ لرن قبول ایتهدی. مهاجر مسلمانلرنی حمایه ایتدی.

قریشنڭ الوغلی ابوطالب نڭ حضرت محمدنی حمایه ایتودن واز کیچماوینه آچولانوب آنڭ اوزی، بالالری و یقینلری ایله سویله شماسکه، آنلرغه فاتنا شماسقه و آنلر ایله آلیش بیریش ایتماسکه یعنی آنلر ایله بتون مناسبتنی کیسارگه (هویقوت ایتارگه) فرار بیردیلر و شوڭارغه اتفاق ایتوب بر معاهده یاصادیلر و قرق معتبر کشیلر نڭ مهرلری باصلغان بو معاهده نی کعبه گه آصوب فویدیلر.

نبوت نڭ اوننچی یلنده اوّل ابوطالب و آندن بر نیچه گنه کون صوڭ حضرت رسول نڭ زوجه محترمه سی حضرت خدیجه الکبری

کون صوڭ

(رضی الله عنها) وفات ایتدیلر. بونلر نڭ وفاتنه حضرت رسول بیک
تایغوردی. شونڭ ایچون بویل غه «عام الحزن» (تایغوبیلی) دیلر.
رسول اکرم هر یل حج و قتنده مکه نڭ طشینه چغوب تورلی
یاقلردن کیلگان قبیله لر ایله کوریشه و آنلرنی ایمان غه اوندی ایدی.
بعثت نڭ اون برنچی یلنده مدینه اهالیسندن و «خزرج» قبیله سندن
آلتی آدم «عقبه» دیگان اورنده حضرت رسول ایله کوریشوب آڭا
ایمان ایتدیلر. مدینه لیلردن اڭ اوّل دین اسلام غه کر وچیلر اوشبو
آلتی آدمدر. بونلر مدینه گه قایتقاچ شونده دین اسلامنی طارانورغ
طریشه باشلادیلر، هم اڭ باشلاب «اوس» و «خزرج» قبیله لری
آره سندن بایناق طارالیدی.

بونڭ ایرته سی یلنی کینه اوشبو قبیله لر خلقندن اون ایکی کشی
مکه گه کیلوب ینه شول «عقبه» دیگان اورنده حضرت پیغمبر گه ایمان
و بیعت ایتدیلر. بوندن سوڭ مدینه ده دین اسلام غه کر وچیلر
کوبه یدی و «اوس» ایله «خزرج» قبیله لری آره سنده مسلمان
بولماغان کشی قالمادی.

نبوت نڭ ۱۲ نچی یلنده رمضان آینه پیغمبر علیه السلام نڭ
معراجی واقع بولدی و مسلمانلر غه بش وقت نماز او قو فرض ایتلیدی.
نبوت نڭ ۱۳ نچی یلنده رسول اکرم حضرتلری مدینه شهرینه
هجرت ایتدی.

پیغمبر علیه السلام نڭ هجرتی

قریش مشرک لری مسلمانلر نڭ کوبه یووندن و تورلی یر لر گه
طارالوب خلقنی جیکل لک ایله مسلمان ایتولردن قورقوب آخرنده

محمد علیه السلام غه یمان قصد ایته باشلادیلر: برکوننی آنک ایووینی باصوب اوزن اوتررگه فرار بیردیلر. جناب حق آنلرنک بو قرار لرینی رسول اکرم حضرتلرینه وحی ایله بلدردی ومکه دن مدینه گه کوچوب کینارگه امر ایندی. شول کیچه ده رسول اکرم اوزینک اورنینه حضرت علی نی یاتقروب یورتینی کوزه تب طور وچی مشرکلر آره سندن چفوب کیندی. آنلر بوندن غافل قالدیلر. صکره حضرت رسول ابو-بکر الصدیق حضرتلری ایله برلکده مدینه گه کیندیلر. صاو سلامت شونده باروب یتدیلر. صحابه لر آنلرنی شادلق ایله قارشو آلدیلر و هر قایوسی رسول اکرمنی اوز یورتینه توشه رگه اوتندیلر. لکن رسول اکرم بونلرنک برسینی ده ترجیح ایتماینچه دوه سی چوککان برگه توشه چگنی بلدردی. دوه سی ایسه اپا ایوب الانصاری خالد بن زید رضی الله عنه نک ایووی یاننده چوکدی و حضرت رسول ده شونده توشدی.

حضرت رسولدن صوڭ مکه دن باشقه مسلمانلرده مدینه گه کوچوب کیله باشلادیلر. مدینه خلقی آنلرنی ده خوش قبول ایتوب ایولرنده قوناق ایتلر و معیشت لرینه یاردم ایتشه لر ایدی. بو کوچوب کیلگان کیشیلرگه « مهاجر » و آنلرنی خوش قبول ایتوب قارشو آلمان مدینه مسلمانلرینه « انصار » دیلر.

رسول الله نک مکه دن مدینه گه اوشبو کوچوب کینووی مسلمانلر ایچون تاریخ باشلانغچی بولوب یورتلمکده در. مدینه گه ایکی ساعتک برده « قبا » قریه سنده رسول الله هجرت وقتنده مسلمانلرغه نیاز قیلور ایچون بر مسجد تاءسیس ایتکان ایدی. مسلمانلر ایچون ایڭ اوّل بنا قیلنغان مسجد اوشبو « قبا » مسجدی در.

حضرت پيغمبر نىڭ « غزوه » و « سريه » لرى

رسول الله نىڭ مدينه گە كوچووى مکه مشركلرينه بىك يمان تائير ايتدى. دىن اسلام نىڭ نىڭ طارالووندىن ومدينه نىڭ اھمىيىلى بىر اسلام مركزى بولووندىن قورقا باشلادىلر. شول سببلى مسلمانلر كوچە يوب كىتىس دن اوّل مدينه گە ھجوم ايتوب آنلرنى جيڭو حقنە فكرلر يوروتە باشلادىلر. بونىڭ اوزرينە ، دشمن ضررندىن اوزلرنى صافلاو ايچون مشركلر ايلە صوغش ايتارگە رسول اكرم گە الله نىڭ دىن اذن بىرلدى .

« غزوه » دىب رسول الله نىڭ بالذات اوزى قاتناشقان صوغش لرغە ، « سريه » دىب صحابە لردىن بىررسى باش بولوب ايتلگان صوغش لرغە ايتەلر . « غزوه » يكرمىدىن آرتق ، « سريه » لىر ايللى قدر بولدى . « غزوه » لرنىڭ مشهورلرى « بدر كبرى » ، « احد » ، « خندق » ، « خيبر » ، « حنين » ، « تبوك » ، « فتح مکه » كىلدر . بونلرنىڭ ھەر قايسىندە مشركلرنىڭ آتاقلى آدملرنىدىن بىر نىچە سى تلىف ايتلوب ، قالغانلرىدە بىك نىڭ جيڭلدىلر .

« بدر كبرى » غزوه سى

(ھجرت نىڭ ايكنچى يلىدە)

مسلمانلر ايلە قريش مشركلرى آره سندنە بولغان صوغش لرنىڭ ايڭ مشهورىدر . ھجرت نىڭ ايكنچى يلىدە بولدى . « بدر » دىگان اورندە بولغان بو صوغش غە اوچيوز قدر صحابە لرىلە رسول اكرم

مدینه دن بالدات اوزى كىلدى. مشركلرنىڭ باشلىقى «ابوسفیان» ایدی. هر نه قدر بو صوغشده مشركلر مسلمانلرغه قاراغانده كوب بولسهرده و آنلرنىڭ ياردمينه مکه دن ياكادن بر فرقه ترتيب ايتلوب ييارلسهده مسلمانلر جيگدىلر. مشركلردن بيك كوب غنيمت مالى و يتمش قدر اسير آلدى. پيغمبر عليه السلامنىڭ آتاسى ايله بر طوغان حضرت عباس ده شول اسيرلر اچنده ایدی. صكره اول دين اسلام غه كردى. مسلمانلرنىڭ اڭ زور دشمنلرى بولغان «ابوجهل» شول صوغشده اوتىلدى. «ابولهب» مشركلرنىڭ جيگلولرىنه فايغوروب مکه ده وفات ايتدى.

بو صوغشده حضرت حمزه ايله على كرم الله وجهه حضرتلرى فوق العاده باطرق كورسه تديلر. بو صوغشده بولغان صحابه لر «اصحاب بدر» ديب آتالادر.

اوشبو يل قبله «بيت المقدس» دن «كعبه» گه ايله ندرلدى.

«احد» غزوه سى

(هجرتنىڭ اوچىنچى يىلده)

«احد» مدینه گه يقين بر طاو اسميدر. باشقه طاولرغه طوتاش بولماينچه اوزى گنه بولغانلقدن «احد» ديب آتالغان.

«بدر» صوغشده جيگلىگان مشركلر، مسلمانلردن اوچ آلور ايچون بيك كوب عسكر ايله جييلوب مدینه گه كىلگان وقتلرندە اهل اسلام ايله شول «احد» طاونده اوچراشوب صوغشدىلر. شونىڭ ايچون بو صوغشقه «احد» غزوه سى دىلر.

بو « احد » صوغشنده چيگو باشده مسلمانلر طرفنده بولسه ده مسلمانلر نڭ بر قسمی رسول الله طرفندن کورسه تلگان ترتیب بویونجه حرکت ایتمه دکارندن آخرنده مشرکلر چيگدیلر : فقط بو چيگودن فائده کوره آلماینجه قایتوب کیتدیلر .

بو صوغشده رسول الله نڭ قوداشی حمزه بن عبد المطلب ایله یتیمش لب کشی شهید بولدی و اوزینڭ مبارک یاگافی ایله ایرنلری یارالاندی . مسلمانلرغه خمر اچو اوشبو یل حرام ایتلدی .

« خندق » غزوه سی

(هجرتنڭ بشنچی یلنده)

قریش مشرکلری صحرا عربلرندن اون مڭ قدر عسکر جیبوب «مدینه» اوستینه کیلدیلر . مدینه نی خراب ایتوب اسلامنی بتورگه قصد ایتدیلر . آنلر نڭ کیولورن مسلمانلر ایشکاج سلمان فارسی رضی الله عنه نڭ فکری ایله رسول اکرم مدینه تیره سینه تیره ن بر خندق (قاناو) قازدرتدی . شونڭ ایچوندده بو صوغشقه « خندق - صوغشی » دیلر .

مشرکلر مدینه یاننه کیلوب شهرنی چولغاب آلسه لرده قاناو آرقیلی اوتوب مدینه گه کره آلمادیلر . یکره می کونلر قدر مدینه نی محاصره ایتوب طور دیلر . بویل مدینه ده آچلق اولدیغندن اصحاب کرام محاصره وقتنده کوب اوگفایسزلق چيگدیلر . لکن آچلق مدینه نی محاصره ایتوب طور وهی مشرکلر عسکری آرسنده ده ظهور ایتدی . همک جناب حق نڭ امری ایله برکیچنی غایت فاطی داول چغوب طوزان

طوفراق طوزدردی و مشرکلرنڭ چاطرلرن یمروب بترادی . بونڭ اوزرینه آنلرنڭ تورلیسی تورلی طرفقه طارالوب کیندیلر . اهل اسلام سلامت قالدی .

حدیبیه معاهده سی

(هجرتنڭ آلتنجی یلنده)

رسول اکرم هجرتنڭ آلتنجی یلنده مکڭ دورت یوز قدر صحابا بهلری ایله کعبه معظمه نی طواف قیلور ایچون مکه گه بارمق بولوب یولغه چقدیلر . مقصودلری قریشیلر ایله صوغشو توگل ، بلكه کعبه معظمه نی زیارت قیلو بولدیغندن رسول الله صحابه لرگه برهه فلج دن باشقه فورال آلماسقه قوشقان ایدی . قریشیلر بو وقت مسلمانلرنی مکه گه کرترگه تله مدیکلرندن « حدیبیه » آدی اورنده حضرت رسول ایله قریش آره سنده بر معاهده یاصالدی . بوڭا « حدیبیه - معاهده سی » دیلر .

بو معاهده نڭ شرطلرندن بعضیلری بونلردر :
 مسلمانلرنڭ مکه گه کرولری کیله چک یلغه کیچکدریلورگه ، حج وقتنده مسلمانلر حج قیلغان چاقده مشرکلر کعبه نی اوچ کون بوشانوب طوررغه ، اسلام طرفندن قریش طرفینه چغوچیلر قبول ایتلورگه ، اما قریش طرفندن اسلام طرفینه چغوچیلر قبول ایتلماسکه . بو معاهده اصحاب کرام غه بیک آور کیلسه ده آخرنده مسلمانلر ایچون کوب فائده سی کورلمشدر . « حدیبیه » دن فایتوده اصحاب کرام طرفندن پیودیلر نڭ « خیبر » قلعه لری ضبط اولنوب حضرت علی نڭ زور باطرلغی کورلدی .

ایلیچیلر یبارو

هجرتنڭ یدنچی یلنده رسول اکرم حضرتلری عجم شاهی «کسرا» غه، روم ایمپراطوری «هرقل» گه، مصر ملکی «موقس» گه، حبش حکمداری «نجاشی» غه، شامده حکومت ایدوچی «حارث بن- تمرغسانی» گه و «یمامه» حاکمنه دین اسلامغه اوندب خاطر و ایلیچیلر یباردی. مذکور خاطرغه باصار ایچون کموشدن «محمد- رسول الله» دیب یازولی مهر یاصاتدی.

هجرتنڭ سیکزنجی یلنده، صکره صحابه کرامنڭ الوغلرندن اولان، خالد بن ولید، عمرو بن العاص، عثمان بن طلحه رضی الله عنهم حضرتلری اسلامغه کردیلر.

مکه نڭ اسلامار طرفندن آنووی

حدیبیه صلحنندن ایکی یل صوڭ، یعنی هجرتنڭ سیکزنجی سنه- سنده مشرکلر مسلمانلر ایله یاساغان معاهده لرن بوزغانغه کوره، رسول اکرم حضرتلری اون مڭ قدر صحابه لری ایله مکه نی آلور ایچون مدینه ده حرکت ایتدیلر هم کوب مشقت چیکماینچه مسلمانلر مکه شهرینه کررگه موفق بولدیلر. اوشبو وقتده مکه لیلر نڭ باشلیقی بولغان «ابوسفیان» ایمان غه کیلدی. بو حال مکه خلقینه بیک ناچار تائیر ایتوب کوڭللرن توشوردی. شوندن صوڭ کوب قارشوب طورماینچه مسلمانلر غه طاپشردیلر.

حضرت پیغمبر مشرکلر نی جیکوب مکه گه کرگاچ عفو عمومی اعلان ایتدی. کعبه نی پت لردن طازارتدی. بوندن صوڭ مشرکلر ده

مىسلمانلارغە قارشو طور رلق قوت فلان قالمادى. وقتيله حضرت رسولگە و مىسلمانلارغە بىك كوب اذا وجفا ايتكان مشركر ، حاضرندە مكەگە جيگوب كرگان وتلاسه نيشلرگە قولندن كيله طورغان حضرت پيغمبرنڭ اوزلرى حقنك يخشى معاملە ايتوينى كورگاچ بىك كوبسى دين اسلامغە كروب اخلاصلى مىسلمان بولدىلر .

مكە آلنغاندن سوڭ « حنين » ، « تبوك » و « طائف » صوغشلىرى كبك دخيك بر نيچه غزالر بولوب ، دين اسلام عربستاننڭ تورلى طرفنه طارالى . اسلام غە كرگان مىلكتلرگە دين اوگرەتر ايچون اصحاب كرامدن بعضيلرى يباريله طور ايدى .

حجة الوداع

هجرتنڭ طوقزنجى يلندە رسول اكرمنڭ بىك يقين كوردىگى ابوبكر الصديق رضى الله عنه حضرتلرى مىسلمانلر اوستنه « اميرالحاج » ايتلوب مكەگە يبارلگان ايدى . شونڭ ايكنچى يلندە رسول اكرم حضرتلرى يوزيكرمى مڭ صحابهلر ايله مكەگە باروب كعبه معظمه نى طواف قىلدىلر . بو حج رسول اكرم نڭ سوڭقى حجى بولدىغندن « حجة الوداع » دىب اتالمشدر .

بو حج وقتندە ، رسول اكرم حضرتلرينڭ بو دنيادن كوچهچك وقتى ياقلاشديغنى آڭلاتقان : « اليوم اكملت لکم دينکم . . . » آيت كريمه سى اينديگندن حضرت پيغمبر اصحاب كرام غە عمرينڭ آز قالدیغنى بلردى . بارچهسى برلن وداع ايتدى . امتنه كوب وعظ ونصيحت پىردى .

رسول الله نىڭ بو دنيانڭ كو چووى

رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حضرتلى ھىجرىنىڭ اون بىرىنچى يىلىدە، ربيع الاول آيىنىڭ اون ايكنچى كىچە سىندە آلتىش اوچ ياشىدە اولدىغى خالدا مەدىنە مەنورەدە بو دنيانڭ دارالبقاغە كوچدى. اصحاب كرام جانلىرىدىن عزيز كوردكلىرى پىغمبەردىن آيرىلىشىغە بىك قايغورلىدىلار. قرآن كرىمنى يول باشچىسى ايتوب طوتەرق دىن اسلامدە ثابت قالوب، آنى دىخىدە فوتلەندىرگە طرىشىدىلار.

قرآن كرىم آيت آيت اولەرق يكرىمى اوچ يىلدە اينوب بىدى وانسانلارنىڭ دىنيا و آخرت سعادىتلىرى اىچون لازىم بولغان شرىعت حكملرىنىڭ ھەر قايسىسىنى كمال فصاحت و بلاغت ايله جامەدەر.

حضرت رسول نىڭ زوجهلىرى

بىرىنچى: - خدىجە بنت خويلىد حضرتلىرى. رسول اكرم نىڭ اڭ الوغ زوجه سى اولدىغىدىن «خدىجە كبرى» اسمىلە مشهوردر. نبوتنىڭ اونىنچى يىلىدە آلتىش بىش ياشىدە مەكە مكرمەدە وفات ايتىدى.

۲ نچى: - سوده بنت زمعه. اوڭلا اصحاب كرامدىن سكران بن عمرونىڭ نىكاھىدە اولوب، ايرىنىڭ وفاتىدىن سوڭ طول قالغاچ حضرت رسول طرفىدىن تزوج بىورلدى.

۳ نچى: - عائشە بنت ابى بكر الصديق. طوقز ياشىدە وقتىدە ھىجرىنىڭ بىرىنچى يىلىدە مەدىنەدە زىفانى اجرا اولوندى. ھىجرىدىن ۵۸ سنە سكرە ۶۶ ياشىدە وفات بولوب مەدىنەدە دفن ايتىلدى.

۴ نچى: - حفصە بنت عمر. ۶۵ ياشىدە مەدىنەدە وفات ايتىدى.

۵ نچی :- زینب بنت حزیمة الھلالیہ . فقیرلر ومسکین لرگه ابروچه شفقتلی اولدیغی ایچون «مسکینلر آناسی» دیب آنالمشدر .
۶ نچی :- ام سلیمه بنت ابی امیہ . اصل اسمی «ھند» اولوب سیکسان دورت یاشلرنده وفات ایتدی .

۷ نچی :- زینب بنت جعش . اولا زید بن حارثه نك نکاحنده ایدی . آندن طلاق ایتلنکدن صکره رسول الله نك خاتونلری جملہ سینہ کر مک ایلہ مشرف اولدی . ایللی اوچ یاشنده وفات ایتدی .

۸ نچی :- ام حبیبہ بنت ابی سفیان . اصل اسمی «رملہ» در . اولگی ایری عبدالله بن جعش حبشده وفات ایتکاندن صوگ رسول الله طرفندن تزوج ایدلدی .

۹ نچی :- جویره بنت الحارث . هجرت نك بشنچی یللرنده «مریسع» واقعه سنده اسیر آلنہرق آزاد ایتلگانندن صوگ رسول - الله نك زوجهلری جملہ سینہ کردی . آلمش بش یاشنک وفات ایتدی .
۱۰ نچی :- میمونہ بنت حارث الھلالیہ .

۱۱ نچی :- صفیہ بنت حبیب .

۱۲ نچی :- ماریہ قبطیہ و ۱۳ نچی :- ریحانہ بنت سبعون در . بونلر نك کوبسی حضرت رسولنك ازدواج شرفنه نائل اولوب ، بعضیلری جاریہ لر ایدی .

رسول اکرم نك بالالری

حضرت رسولنك : قاسم ، عبدالله ، ابراهیم اسملرنده اوچ ایر بالاسی ؛ زینب ، رقیہ ، ام کلثوم ، فاطمہ اسملرنده دورت فزبالاسی

بولدى . حضرت فاطمه دن باشقه لرى رسول الله نڭ اوزندن الورك وفات اولوب نسللرى قالمادى . حضرت فاطمه ايسه حضرت على نڭ نكاحك اولوب ، حسن و حسين رضى الله عنهما حضرتلر نڭ اناسيدر .

خلفاي راشددين حضرتلرى

(سنه هجرية ۱۱ دن ۴۱ گه قدر)

حضرت ابو بكر الصديق (رضى الله عنه)

حضرت رسولنڭ دنيادن اوتووينا همه صحابه لرى بيك قايقور . شديلىر . رسول اكرم اوزينڭ ايسانلىگنده اوزندن صوڭ خليفه بولاچق كشيبنى آشكاره ايتوب بلدرمه گان ايدى . شول سببلى آنڭ ارتعالى بعدنده مسلمانلر رئيس سز قالديلىر . اوتته ده بيروده طنج . سزلق وچوالولر چغو احتمالى يوق توگل ايدى ، شوڭارغه كوره ، اصحاب كرام اهل اسلامنڭ عمومى اشلر ينى اداره ايتار ايچون رسول الله يرينه تيزرهك بر خليفه سايلارغه قرار بيرديلىر . بونڭ ايچون انصار و مهاجرين « سقيفه بنى ساعد » گه جييلوب خليفه سايلاو طوغروسنه كيڭاش ايتار گه باشلاديلر . انصار خليفه نڭ اوز ياقلرندن بولوون تله ديلىر . چونكه : مهاجرين بزنڭ اچمز گه كيلوب حمايه طابدى ، اسلاميت انصارنڭ اجتهاد وغيرتى آرقه سنده انتشار ايتدى ، ديديلر . شوڭا كوره اوزلرن قريشيلردن آرتوغراق سانيسيلرى كيلدى .

مهاجرين ايسه خليفه نڭ اوز ياقلرندن سايلانوون نيوش

کوردیلر. چونکه: بز عرب قبيله لرینک حرمتلیره گگی بولغان فریشدنیز، رسول الله قبيله سندنمز، اسلامیت ایچون مال و ملکمزنی طاشلاب شول قدر زحمت و مشقتلر کوردک، حضرت رسول قایو قبيله دن بولسه آنک غلنه سیده شول قبيله دن بولورغه کیرهک، دیدیلر. «سعد ابن عباده» دیگان ذاتنی خلیفه صایلا رغه تلیرلر ایدی. صحابیلر آره سنده. اختلاف چغوب کیتسه خلیفه صایلا و مسئله. سینک اوکایمیر لایوب کیتوون آکلاب حضرت ابوبکر الصدیق، عمر ابن الخطاب و عبیده بن الجراح رضی الله عنهم حضرتلری بومسئله نی تیزدک اوزهرگه و اتفاسزلقنی بتررگه طرشدیلر. صگره اصحاب کرام حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله عنه نی خلیفه صایلا دیلر.

حضرت ابوبکر الصدیق بن فحافه رضی الله عنه انک اول اسلامنی قبول ایتوچیلردن اولوب، همه بایلیغینی دین اسلام یولنده طوتقان، هجرت وقتنده «غار» ده رسول الله نك ایبده شی بولونغان برذات ایدی. بوندن باشقه، هر وقت رسول اکرم نك اوک یاغنده اوطور ووی، رسول اکرم نك خسته لگی وقتنده نماز لرده اماملق قیلوب، حضرت پیغمبر نك آکا لویوب نماز او قووی باشقه لرغه قاراغانده اوزینه زور فضیلتلر بیره ایدی هم اوشبو حاللرگه آنک خلیفه صایلا نووی ایچون اشارت دیب قارالمشدر.

بنی هاشمدن و باشقه لردن برآز کشیلر حضرت ابو بکر نی خلیفه لکگه صایلا وغه فاتناشمی قالدیلر و آنلر اچنده حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه ده بار ایدی. لکن بونلر نك قارشو طور ولری اوزاق غه بارمادی. تیزدن اتفاق غه کیلدیلر: حضرت ابو بکر ایله حضرت عمر، حضرت علی گه ابوعبیده الجراح نی ییاروب آنک اوزینه و همه اصحاب کرامنی بر اتفاق غه کرترگه موفق بولدیلر.

پیغمبر لك دعوا ایتو چیلرگه

قارشو صوغشله.

رسول الله زمانی نك صوڭ كونلرنك عر بستاننك بعض بولرنك بالهانچی پیغمبر لر ظاهر بولوب خلقی قوتور ترغه باشلاغانلر و بعضیلری اوزلرینه بایتاق کشیلرنی ایهرتکانلر ایدی. بونلرنك اڭ مشهورلری « اسود العنسی » ایل، « مسیلمة الکذاب » در.

هجرتنك اون برنجی یلنده حضرت ابوبکر خلیفه بولغاچده « اسود العنسی » گه قارشو « یمن » گه و « مسیلمة الکذاب » گه قارشو « نجد » گه عسکر ییارلدی و اسلام عسکر ی کیلو برلن « اسود العنسی » تیزدن اوترلدی. اما « مسیلمة الکذاب » عسکر ی ایله اسلام عسکر ی آرهنده یخشوق زور صوغش بولدی.

« مسیلمة الکذاب » « بنی حنیفه » قبیله سندن اولوب « نجد » ده « یمامه » اسملی یرده طورا، بنی حنیفه قبیله سندن و چیت عر بلردن بایتاق کشیننی اوزینه ایمان ایتدرگان ایدی. آڭا قارشو ییارلگان اسلام عسکرینه باشلق ایتوب خالد بن ولید رضی الله عنه تعیین قیلندی و « عقرباء » اسملی یرده ابکی عسکر قاره قارشو کیلوب زور صوغش بولدی.

دشمن عسکر ی اسلام عسکرینه قاراغانده دورت مرتبه کوب بولسه ده « خالد بن ولید » حضرتلرنك تدبیری و اسلام عسکرینك باطرلغی سایه سنده مسیلمه عسکر ی تیزدن جیڭلدی. صوغشده بنی حنیفه قبیله سندن بیک آزکشی سلامت قالدی. اسلام عسکرندن ابکی مڭ قدر کشی شهید بولدی. « مسیلمه » اوزی اوشبو « عقرباء »

موغشندە اۇترلدى . شونڭ ايله برابر ، بوسوغش بيك چيئن
 وشدتلى بولدى . حتى اوزينڭ تدبير وشجاعتى سايه سنده « الله نڭ
 نليچى » ديه آتالغان حضرت خالد بن وليد بولماغان بولسه بوسوغش
 اسلام عسكەرينڭ جيگوى خيلى مشكل بولغان بولور ايدى .

مەرتدەرگە قارشو صوغشلىرى - اسلام حەكملىرىنىڭ بەعضىلىرى عربلەرگە
 قىيىن كورنگانلىكىدىن دىن اسلامدىن كىرو دونوچىلىرى و زكات بىرودن
 باش طارتوب اطاعتسىزلىك ايتوچىلىرى بولغالى باشلانغان ايدى . حضرت
 ابوبكر بونلرغە قارشو عسكەرىباروب اطاعتگە كرتىردى و اطاعتگە
 كرمەگانلىرى قتل ايتىدىلەر .

شريعەت حەكملىرىنە قارشو كىلوچىلىرىنىڭ اڭ كوپلىسى « بنى
 بربوع » قىبىلەسىنىڭ باشلىقى « مالك بن نويرة » ايدى . آنڭ استىنە
 خالد بن وليد رضى الله عنه كىتىدى . مالك ، حضرت خالدگە : روزە
 بىرلن نمازنى قبول ايتسەدە زكاتنى بىرمايه چىگنى قىلغى صورىدە بىياع
 ايتىدى . شول سببلى حضرت خالد آنڭ باشىن كىسىردى .

مەرتدەرنىڭ ايك كوپلىسى بولغان « مالك » اۇترلگاندىن سوڭ
 باشقەلر يىنىڭ اهمىتى قالمادى ، آنلر اوستىنە يىبارلىگان اسلام عسكەرلىرىنىڭ
 ھەممەسى جىگوب قايتىدىلەر وشول طارىقچە مەرتدەرلەر بىرلدىلەر .

قرآن فى جيو - حضرت رسولنىڭ اوزى وقتىدە قرآن كرىمنى
 ھەركم كوڭلدىن بىكلى و صحابەلرنىڭ بىرسى ايكىنچىسىنە اوگرەتتە طوراً
 ايدى . قرآننى كوڭلدىن بىكەگان كشىلەر كوب بولغانغە كورە ياكلىشلىق
 بولمى ، اكر بىر يردە شىبە بولا قالسە درحال حضرت رسولنىڭ
 اوزىدىن صوراب اوگرەنەر ايدى . لىكن رسول الله نڭ ارتىالدىن
 سوڭ قرآننى كوڭلدىن بىكەگان صحابەلەر صوغشلىرىدە شەھىد بولوب
 كىتكەن ساين آزايا بارغانغە كورە ، قرآننىڭ بەعض بىرلەندە اختلاف
 بولو احتمالى بار وشول اختلاف اوزىرىنە كوڭلدىن بىكەنە ياكلىشلىق

بولورغه ممکن ایدی . شوکا کوره ، اصحاب کرامنڭ اتفاق و اجماعس اوزره ابوبکر الصدیق رضی الله عنه ، زید بن ثابت الانصاری رضی الله عنه نڭ همتی برلن قرآن کریم نڭ آیتلرینی بر یرگه چیدروب مصحف شریف یازدردی . یازلغان اوشبو برنچی قرآن کریم ام المؤمنین حضرت حفصه نڭ ابووپنه قویلوب آنڭ یاننده صافلاندى . صکره حضرت عثمان بوندن نسخه لر یازدروب اطرافقه طاراتدی .

حضرت ابوبکر نڭ عنوانلرندن بری « جامع القرآن » در . حضرت رسولگه و دین اسلام غه افراط درجه ده بولغان صداقتی ایچون ایکنچی بر عنوانی « صدیق » در .

حضرت ابوبکر الصدیق هجرتنڭ اون اوچنچی یلنده آلتمش اوچ یاشنده وفات ایچدی . خلیفه لك مدتی یکی یل اوچ آی ده طوفز کوندر . بونڭ خلافتی وقتنده یالغان پیغمبر لر و مرتدلر نی بتروندن باشقه دخی « عراق » نڭ بعض یرلری فتح ایتلدى ، « سوریه » و « فلسطین » غه خالد بن ولید و ابو عبیده رضی الله عنهما لرنڭ قوماندانلرنده یبارلنگان اسلام عسکری روملرغه قارشو کیلوب مشهور « اجنادین » صوغشندک موفقیت قازاندیلر ، شام محاصره و فتح ایدلدى وسائر بر نیچه مهم واقعه لر بولدى .

حضرت رسولنڭ زوجه لرندن حضرت عائشه رضی الله عنها اوشبو حضرت ابوبکر نڭ قزیدر .

حضرت ابوبکر مرحمتلی ، نچکه کوکلی ، ضعیف گاوده لی ، لکن غایت باطر یوره کلی بردات ایدی . قیین وقتلرده آنڭ کورسه تکان باطریق و اوتکونلگنه همه صحابه لر حیران قالا طورغان ایدیلر . حضرت ابوبکر نڭ اڭ زور مزیت لرندن بریده کشینی یخشی طانووی و اوزی اورنینه خلیفه لك گه حضرت « عمر بن الخطاب » فی کورسه تب قالدرویدر .

حضرت عمر (رضی الله عنه)

(سنه هجریه ۱۳ دن ۲۳ گه قدر)

حضرت ابوبکر دن سوک آنک اورنینه حضرت عمر رضی الله عنه خلیفه بولدی. اول خلافت گه کیچکان وقتده اسلام عسکری «عراق» ده عجملر و «سوریه» ده روملر ایله صوغشمقده اییدی. شونک ایچون حضرت عمر برنچی خطبه سندوک خلقنی عراق صوغشینه باررغه اوندادی.

حضرت ابوبکر وقتنده سوریه گه یبارلگان اسلام عسکری «شام» قلعه سنی یتمش کون محاصره بعدنده ضبط ایتدیلر و بو وقت اسلام عسکرینک برنچی باشلی خالد بن ولید و ایکنچی باشلی ابوعبیده بن الجراح اییدی.

حضرت ابوعبیده بن الجراح یومشاق طبیعتلی، صلح طرفداری، حالبوکه حضرت خالد بن ولید شدتلی و صوغش طرفداری بردات ایدیلر. حضرت عمر خلیفه بولغاچده ابوعبیده بن الجراح رضی الله عنه گه برخط یازوب آنی بتون عسکر گه برنچی رئیس و امیر تعیین ایتکانلگن بلدردی.

هرکم باشده حضرت خالد نک بوکاکیفی کیتار و ابوعبیده ایله ایکسی آره سنده نزاع چغار دیب ظن ایتسه ده آلائی بولمادی: حضرت خالد حضرت ابوعبیده نک قول آستنده خدمت ایتوب اولگی شیکللوک شجاعت و منانت ایله حرکت ایتدی.

سوريه سفرلىرى

«يرموق» صوغشى - روم فيصرى «هراقليوس» يوزيكرمى
 مڭ كشيلىك برعسكر حاضرله گان؛ بوندىن باشقه، آنڭ عسكرى ايلار
 برگه، آنڭ متفقى بولغان «غسان» حاكىمى «جبله بن الايهى» نىڭدە
 عسكرى بار ايدى. روملر شول قدر كۆپ برعسكر ايلار اهل اسلام
 اوستىنە ھجوم ايچون عربستان غە طوغرى يورودىلار.

اسلام عسكرىنىڭ باشلىقلىرى بوندىن خىبر آلغاج نىشلەرگە تىوشلىكى
 حقىدە كىڭاش ايتدىلار ۋەھمەسىدە حضرت خالد نڭ فكرى موافق كور-
 دىلار. آنڭ فكري: روملر اسلام عسكرىنىڭ عربستان ايلار مناسبتىنى
 كىسمە سونلار ايچون اوزلىرىنىڭ مەلىكىتە ياقىنراق بىر يىرگە جىيىلوب
 اورن طوتودن عبارت، چونكى اكر جىڭلە فالسەلدە كىرو فائتورغە
 مەمكن بولاچق ايدى.

اوشبو پلان غە بناء، اسلام عسكرى «اردن» نەرىنە قويا طورغان
 «يرموق» صوى ياغاسىنە جىولدىلار ۋ شوندىن دشمن نڭ كىلوون
 كوتارگە قرار بىردىلار.

حضرت ابو عبىدە صوغشە باشلىق ايتونى حضرت خالد بن ولیدگە
 طاپشردى. چونكى بىك زور بولووى كوتولگان بويلا بر صوغشە
 حضرت خالد كىك شدتلى بردات نڭ باشلىق ايتووى موافقراق ايدى.
 يوزيكرمى مڭ روم عسكرىنە قارشو اسلام عسكرى اوتوز مڭ كشىدىن
 عبارت اولوب، يوزىسى اصحاب بدردىن ايدى.

يرموق صوغشى سوريە دە بولغان صوغشلىرىنىڭ اڭ زورى در.
 روملر اوزلىرىدە كۆپ بولو اوستىنە غسانىلرنىڭدە قوشىلولىرى
 آنلرغە كۆپ قوت آرتىدىمقە ايدى. شول سببلى بو صوغشە اسلام

عسکری اوج مرتبه بوزولوب کیر و چيگلورگه مجبور بولدی . لکن هر برسندده حضرت خالد نڭ تدبيرلری سایه سنده يکيدن توزه لوب دشمن فارشوسينه کيله لر ایدی .

دورتنچی مرتبه صوغشده روم عسکری بيک نق چيکلديلر . يارتيسندن کوبسی تلف بولدی . غسان حاکمی « جبل بن الایهمی » اسپر نوشوب اسلامیتنی قبول ایتدی (سنه هجریه ۱۵) .

حضرت خالد نڭ ، اسلام عسکری چيکلگان تقدیرده کیر و چيگلورگه اولدن یولنی نائمین ایتوب قویوی سایه سنده اهل اسلام زور بر خطرده دن قوتولدی و حضرت خالد اوزی بوضوغشده امثالسر درجه ده زور باطلرلق کورسه تدی .

« یرموق » صوغشنده اسلاملر نڭ چيکووی بيک زور طريشو وکوب زحمتلر چيگو آرقه سنده بولدی . حتی حضرت عمر بالذات اوزی مدینه دن چغوب صوغشقه باررغه تلاسه ده اصحاب کرام راضی بولمادیلر و موافق کورمه دیلر . آخرنده اسلام عسکرینڭ چيکووینی خبر آغاچ مدینه ده بيک شادلانديلر .

اوشبو « یرموق » مظفر يتندن صوڭ حلب ، اورفه ، مرعش و ساحل گه طوغری صیدا و جبله شهرلری اسلاملر قولینه کيچوب روم قیصری نڭ سوریه دن امیدى بتونلاى اوزولدی .

حضرت خالد بن ولید نڭ بوضوغشده کورسه تکان يکتلگینی ایشتكاچ خلیفه حضرت عمر رضی الله عنه آنى عسکرگه رئیس لکدن عزل ایتکاننه اوکئوب : « يا ابوبکر ، سيڭا رحمتلر بولسون ، سين کيشيلرنی ميندن يخشيراق طانيسن ايکان » ديمش در .

« یرموق » صوغشندن صوڭ اسلام عسکری کوب وقت اوتکار - ماینچه « قدس » شريفنى محاصره ایتدی .

قدس شريف آلنووی - « فلسطين » گه يبارلگان عمرو بن

العاص حضرتاری «ارتبون» آدی بر روم گنیرالنیک عسکرینی
جیگوب «نابلس»، «یافه»، «غزه» شهر لرینی آغاندن صوڭ گنیرالنی
قدس گه کرتب شهرنی محاصره ایتدی. قدس نڭ روم پاتریارخی اگر
امیر المؤمنین ایله بالذات اوزی مصالحه و مقاوله ایته آلسه قلعه نی
صوغشسز تسلیم ایته چکن اسلام عسکرینڭ باشلقی حضرت ابو عبیده گه
بلردی. حضرت ابو عبیده بو تکلیفنی تیزدن مدینه منوره گه
خلیفه گه یازدی.

حضرت عمر اوزینڭ بر قلی ایله ایکیسینه بر دوه آلوب و آلماش
تیلمه ش شوکارغه منوب قدس گه بار دی. قدس گه کرگان وقتده دوه گه
منو نوبتی قلعه طوغری کیلگانلکدن حضرت عمر آنده جیاو کردی.
آنڭ نی قدر تکلفسز ونی قدر عدالت طرفنداری بولغانلغنه بو اوقعه
دلایلدر.

«قدس» شهری حضرت عمر گه تسلیم ایتلیدی. اول آنڭ خلقینه
هیچ بر توری ظلم و جبر ایتدرمه دی. خرستیانلر نڭ دینلرینه تیمه دی.
آنلر نی اؤلگچه اوز دینلرنده تامیله ایرکلی قیلدی. روحانیلر نڭ
کلیسالرغه نظارتلرینی اؤلگچه اوز قوللرنده قالدردی.

حضرت عمر ایله قدس پاتریارخی آره سنڭ بر عهد نامه یاصالوب
بر نیچه شرطلر ذکر ایتلیدی. صکره لری اسلام خلیفه لری طرفندن
ضبط ایتلگان باشقه مملکتلر نی اداره ایتو حقنده ده اوشبو عهد نامه گه
قاراب کوچرگچ آلنهرق اش یوروتلیدی. بو عهد نامه نڭ شرطلرندن
برسی: مملکتنی ضبط ایتکان مسلمانلرغه «جزیه» (ویرگو) بیرون
قبول ایتکان بر ملت نڭ جان، مال و عرضی تامیله محافظه قیلنودن عبارتدر.
«قدس» نڭ آلنووی حضرت عمر خلافتی نڭ اڭ زور واقعه
لرندندر. آندن صوڭ ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه سوریه
فتحنی تمام ایتدی.

سوریہ ناک اڈ زور شہرلری بولغان « بَعْلَبْک »، « حمص » « حَمَا »، « لَذْقِيَه » واک صوگره « حَلْب » و « اَنْطَاكِيَه » آلنوب سوریهده روم حکومتی بترلدی، روم تلی اونتولدی، آنک اورینه عرب تلی طارالدى .

سوریه اشى بتکاچدن « عمرو بن العاص » رضی الله عنه مصرغه پیاریلوب، مصر، اسکندریه، طرابلس غرب شہرلری روملر قولندن آلندی و بو صوغشلرده حکومت خزینه سینہ بیک کوب مال حاصل ایتلدى .

روملردن « جزیه » و تابعیتنى قبول ایتکان کشیلرنک اوزلری، مال ملک، عرض و ناموسلری هم بتون حقولری شرعا تأمین ایتلگانگه کوره، اسلامیتنک عدالت و حقانیتى تیره یاقغه طارالوب مملکتلرنی ضبط ایتو جیگل لشدی، کوب قلعهلر صوغشسز اوزاختیارلری ایله اسلام قولی آستینه کره طورغان بولدیلر .

ایران سفورلری

کوپر واقعه سى، «قادسیه» صوغشى «مداين» آلنوی .

حضرت عمر رضی الله عنه ناک خلامتى وقتنده ایرانک «ساسانیان» سلاله سندن «یزدجرد» ثالث اسملى بر آدم شاه اولوب، مملکتنک هر طرفنده «زردشت» مذهبنده گى مجوسیلر طورهلر ایدی .

عربلر سوریه طرفنه هجوم ایته باشلاغاچ ایران غه دخى

« ابو عبیدہ بن مسعود الثقفی » نڭ قومانداسندہ عسکر یبارلدی . لکن بو سفر نڭ باشندہ خیلی اوڭایسزلق بولدی . شویله که : عسکر باشلقی ابو عبیدہ « زاب » صوی اوستنه کوپر صالدروب عسکرن ایرانیلر اوستنه یبارگان ایدی . فقط عرب آتلی « یزد جرد » نڭ فیلرندن اورکوب کیری قایتورغه باشلادیلر . ابو عبیدہ اوزی بر فیل آستندہ قالبوب شهید بولدی . باشلقلرینڭ وفاتن ایشتکچ عرب عسکری دخیده نغراق بوزولوب ، کیری کیله رهك بر یولی کوپر که کرگاچ کوپر یمریلوب عسکر نڭ کوبسی صوغه غرق بولدی و بر قسیمیده ایرانیلر قولینه اسپر توشدی .

بو کوپر واقعه سی اهل اسلام ایچون بیک تاءسفلی بر واقعه بولدی (سنه هجریه ۱۵) .

ایرانیلردن « شاپور ذوالاکناف » اسملی برهو عرب اسپرلرینڭ قوللرن صوورتب چغاروب آنلر حقنده زور وحشتلر اجرا قیلدی . کوپر صوغشندن قوتولغانلرنی ، عربنڭ مشهور بیکترلرندن « مثنیٰ » ^{۱۰} جیوب یڭی باشلق کیلگانچه که قدر ترتیب و انتظامده طوتدی . « مثنیٰ » صوغشده قهرمانلق کورسه تب کچکنه بر « خالد بن ولید » اسمینی آلدی .

عسکر که یڭی باشلق بولوب « سعد بن وقاص » رضی الله عنه کیلدی . اول کیلگانچ بر آزدن صوڭ « مثنیٰ » آغان جراحاتلرندن وفات ایتدی .

یڭی رئیس عسکرینی « فادسیه » آدلی اورنده جیدی و صوغشندن الوک باشده یزد جرد که ، آندن صوڭ آنڭ عسکر باشلقی « رستم » که ایلچی یباروب دین یا که جزیه قبول ایتولرن تکلیف ایتدی . اگر بو ایکی نڭ برسی قبول ایتلماسه آنلر ایله صوغشنه چغن بلدردی .

ایرانیلر عربلر نڭ بوتکلیفلرن قبول ایتمه دیلر . شول سببلی صوغش باشلاندى . صوغش بيك قاطی و قانلی بولدى . سعد بن وقاص آورو بولغانلقدن صوغشده اوزی قومانده ایته آلمادی . یوز یکر می مڭ ایرانیلر غه هجوم ایتکان اوتوز مڭ عرب عسکری باشک بيك طارلق غه توشدیلر . لکن شامدن کیلوب اولگورگان یاردم سایه سنه دشمننی جیکار گه موفق بولدیلر . ایرانیلر عسکرینڭ باشلغی « رستم » اوترلدى . بو صوغشقه « قادیسه صوغشی » دیلر . بو صوغشده اهل اسلام زور بر غالبیت گه ایرشدیلر . ایران عسکرنده بولغان همه مال ، ملک ، زینت و جوهر لر عربلر قولینه توشدی . حتی ایرانیلر قاشنده مقدس سانالغان و « درفش کاویانی » دیب یوزتوله طورغان فلافلری ده عربلر گه ئله کدی .

قادیسه صوغشندن صوڭ عرب عسکرینڭ باشلغی سعد بن وقاص رضی الله عنه تیزدن ایراننڭ پایتختنی بولغان « مداین » شهرینی محاصره قیلدی . ییدی آی محاصره بعدنده بوشهرده آلتدی .

بو صوغشلرده اسلام عسکرینڭ جیکو خبرلری ، مدینه گه ایرشکاچ همه مسلمانلر غایت سویونشدیلر و حضرت عمر رضی الله عنه اصحابنی جیوب : جزیره العربده ، باشقه ملتلر طرفندن اونتولوب قالغان عربلر گه ، اسلامیتنڭ علویت و قوتی سایه سنده روملردن شامنی ، ایرانیلردن مدایننی آلوب ، اول یاقلرده حکملرینی یورتونی نصیب ایتدیگی ایچون جناب حق غه حمد و ثنالر ایتدیلر .

« کوفه » و « بصره » نڭ بنا ایتلولری - بو صوغشلردن صوڭ ایران شاهی « یزد جرد » نڭ کوچی بتوب ، عربلر ایراننڭ هر طرفینه عسکرلر یباردیلر و مملکتنی بتونلای ضبط ایتار گه باشلادیلر . بو

ایران طرفندە غی اشلر بیک اھمیتلی ھم کوبسنچہ آشفج بولوب، بار خصوصە دە خلافت اورنی بولغان مدینہ دن امر کوتو اوکایسیر چونکہ اول، صوغش یرندن بیک یراق ایدی. شونک اچور «عراق» دە حکومت اسلامیه گہ بر مرکز ییاصارغہ لزوم کورلدی شول سببیدن امیر المؤمنین حضرت عمر سعد بن وقاص گہ خیر یباروب برقلعہ بنا ایتارگہ قوشدی. اول دخی «کوفہ» و «بصرہ» شیرلرینی سالردی.

کوفہ شہری عربستان طوفراغینہ اوخشاغان بر چولہ ایدی. صگرہ علوم اسلامیه نك مرکز لردن برسی بولدی. سعد بن وقاص کوفہ شہرندہ اوطوروب شرق و شمال یاقلرینہ «ابوموسی الاشعری» نی یباردی.

بوندن صوگ ینہ عربلر ایله ایرانیلر آره سنک «نھاوند» شہرینک یاننک بیک قاطی بر صوغش بولوب بونسنک دە عربلر جیکدیلر (سنہ ھجریہ ۱۸). عراق صوغشلرینک ایگ قاطیسی دە اوشبودر.

بو صوغشده جیکلگانندن صوگ ایرانک غی «ساسانیان» حکومتی اولگی قوتن طاہا آلماینچہ آقرونلق ایله کاملا منقرض بولدی. بوندن صوگ اهل اسلام آذر بایجان، کرجستان، ایران مملکتلرینی کاملا ضبط ایتدیلر و «احنف بن قیس» حضرتلری قومانداسنک غی اسلام عسکرینک «خراسان» یاقلرینہ ھجوم ایتدی.

حضرت عمر نك شھید ایتلوی - حضرت عمر رضی اللہ عنہ ھجرتنک یکرمی اوچنچی یلنک ایرانلی «ابولؤلؤ» اسملی بر مجوسی قل طرفندن شھید ایتادی و اوزینک وصیتنہ بناء، رسول اللہ زیارتی نك یانینہ دفن اولوندی.

حضرت عمر غایت جسور، عدالتنی سویہ، کوکل و خاطرگہ

فارامی، شریعتدن قل قدر آیرلمی طورغان بر ذات ایدی. فکر و تدبیرینک طوغرولغی قیلغان اشلرینک همه سنک کوریله کیلمشدر. آنک خلیفه لگی وقتنک اسلام مملکتی نک چیکری « نجد » دن قفقاس تا اولرینه و « قطای » حدودندن « تونس » گه قدر باروب یتدی. حکومت خزینه سی غنیمت ماللریله طولدی. شولای بولا طوروبده حضرت عمر اوزی دنیا مالینه هیچ قزقمی، قارنی طویارلق قدر آقچه غه قناعت اینه، اوستنده گی کیوملر نده بعضا یاماولر بولا ایدی.

حضرت عمر تاریخده اسمی قالغان الوغ آدملر نک ایگ مشهور- لرنندندر. اون یل یارم سورگان زمان خلافتنک فی قدر کوب یرلر فتح ایتارگه نائل بولغانلغی میداننده در. صوغشلرده آلنغان غنیمت ماللری ایله دولت اسلامیه کورلمگان بر معهوریت و سعادت گه نائل بولدی.

حضرت عمر نک فتوحاتندن بیگره ک سطوت و عدالتی مشهور در. شونک ایچونده آکا « الفاروق » عنوانی بیرلدی. حضرت عمر اوز اورنینه خلیفه تعیین قیلماینچه وفات ایتدی. اصحاب کرامنک صابلاوی ایله آنک برینه حضرت عثمان رضی الله عنه خلیفه تعیین ایتلدی.

۳

حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه

(سنه هجریه ۲۴ - ۳۵)

حضرت عمر اورنینه خلیفه تعیین ایتار ایچون عشره مبشره دن

بر هیئت یاصالغان و اول هیئت نک اچنده « عبد الرحمن بن عوف »،

« طلحه بن عبیدالله » ، « زبیر بن العوام » ، « سعد بن ابی وقاص » ، « عثمان بن عفان » ، « علی بن ابی طالب » ، « عبدالله بن عمر » رضی الله عنهم حضرتلری بار ایدی .

بو کشیلر اوچ کون اهنده خلیفه نی اوز آره لردنن صایلا رفه تیوش ایدی لر . لکن صایلاو ایچون جیولشقانده اوز آره بر قرار رفه کیله آلماینجه خلیفه تعیین ایتونی بتونلای « عبدالرحمن بن عوف » رضی الله عنه گه طاپشردیلر .

اول دخی حضرت عمر وفاتی نك دورتنچی کوننده ، خلیفه لکنی حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه گه تسکیف ایتسه ده ، حضرت علی همیشه بر قرار بیره آلماینجه تردد ایتدی . آخرنده حضرت « عثمان بن عفان » رضی الله عنه گه بیعت ایتلدی (سنه ۲۴) .

حضرت عثمان ، عمر بن الخطاب رضی الله عنه نك وصیتی بویونجه بریل غه قدر عامل لردن (والی لردن) بره ونی ده عزل ایتمه دی . همه سنی اولگی اورنلرنده قالدردی . لکن آندن صوك اقربا وتعلقاتی نك یوده تولرینه قارشو کیله آلماینجه کوب مأموریتلر گه اوز کشیلرن قویا باشلادی . حضرت عثمان اوزی قریش نك « بنی امیه » فرقه سینه منسوب ایدی .

عبدالله صوغشی - حضرت عمر نك خلافتی وقتنده مصر « عمرو بن العاص » طرفندن فتح ایتلگان و اوزی شونده عامل (والی) ایتوب قالدرفان ایدی . حضرت عثمان آنی شول مأموریتدن آلوب ، اورنینه امویلردن اوزینك سود قرداشی « عبدالله بن سعد بن سرح » نی قویدی .

بو وقتلرده مسلمانلر « تونس » گه قدر باروب یسکانلر ایدی .

روملر « جرجیر » و « غریغوری » اسملرنده گی گنیرالترینه یوز بکرمی مک کشیلک عسکر بیروب اهل اسلام غه قارشو یباردیلمر . گنیرال جرجیر تونسده « فیروان » یاننک مسلمانلرغه اوچرادی و « شبیطله » آدلی اورنده زور صوغش بولدی . بو صوغشده عبدالله بن عباس ، عبد الله بن الفاروق ، عبدالله بن زبیر و عبدالله بن سرح بولغانغه کوره ، عربلر « عبدالله » نی جمع لندروب « حرب العبادله » دیه آتامشلردر .

بو صوغشده کینه مسلمانلر چیکدیلمر . عبد الله بن زبیر حضرتلری آتن روم عسکرینک اورتیه سینه قدر سوروب گنیرال « جرجیر » نی اوتردی و باشن کیسوب اسلام عسکرینک باشلقی اولان « عبد الله بن سرح » گه کیتردی .

گنیراللری اوتورلگاچ روملر پریشان بولوب ، تورلیسی توریلی یافغه طارالیدی و قاچوب بتدیلمر .

قبریس آطه سینک آلنووی - شام والیسی بولغان معاویه بن ابی سفیان کوبدن بیرلی « قبریس » آطه سیننی ضبط ایتارگه تلی ایدی . حتی حضرت عمرنک خلافتی زماننده بو اش آگاهده تکلیفی ایتلگان بولسه ده اول موافق کورمه گان و : « مین عسکر منی صو اوستنده گی طاقته پارچه لرینه امنیت ایتوب یباره سم کیلمی » دینب جواب بیرگای ایدی .

حضرت عثمان نك خلافتی زماننده ایسه اوزلری تلا گانچه اش یوروته آلغانغه کوره ، معاویه بن ابی سفیان مصر والیسی عبد الله بن سرح ایله اتفاق ایدهرک صوغش کیمه لری (فلوط) حاضرلاب آق دگزده گی « قبریس » آطه سینه هجوم ایتدیلمر و زور صوغشدن صوآطه خلقتینی مسلمانلرغه « جزیه » بیررگه راضی ایتوب معاهده یاصادیلمر (سنه هجریه ۲۸) .

آندن صوڭ « قسطنطينيه » گه (حاضرگی استانبولغه) دخی
 بر فلوپ ييار سه لرده موفق بولا آلماديلر . لکن بوسفر لر اهل اسلام
 نڭ قوتن دنياعه بلدردی .

ساسانيه دولتي نڭ بتووی - « قادسيه » و « نهاوند » صوغش لرلن
 صوڭ اهل اسلام عسکری ايران نڭ هر طرفينه جايلوب مملکتی
 ضبط ايتار گه باشلاديلر . « فارس » و « عراق » والی لگينه نعين
 ايتلگان ، حضرت عثماننڭ اقر باسندن « عبد الله بن عامر بن کر يز »
 « اصفهان » ، « طوس » ، « مروه » کبی بر نيچه زور قلعه لر نی ضبط
 ايتدی .

اميرلردن « احنف بن قيس » « بلخ » و « خوارزم » طرفلرينه
 هجوم ايتوب حکومت اسلاميه نی اول ياقلرغه توسيع ايتدی . بارا
 طورغاچ ايران بتوتلای اهل اسلام قولينه کيچدی . « يزد جرد »
 « مروه » ده وفات ايتدی . اول اولگاچ آنڭ اورنن طوتارلق کشی
 قالماغانغه کوره ساسانيه دولتی تمام منقرض بولدی (سنه هجریه ۳۰) .

قران فی تصحيح ايتو - رسول الله زمانه سی اوتوب ، مصر ،
 سوريه و عراق قطعه لر ی ضبط ايتلگانندن صوڭ ، شول طرفلرغه
 قرآن و اسلام اوگره تر ايچون ييارلگان اصحاب کرام آره سنده قرآن
 نڭ بعض يرلرنده اختلاف چقا باشلاغان ایدی . مثلاً : « وارجلکم »
 سوزينڭ ايکی تورلی اوقلوندن ايکی تورلی معنا چقا ایدی . حالبوکه
 شريعت اسلاميه نڭ ننگزی بولغان قرآن کریم ده اختلاف بولسه اول
 وقت آڭارغه امنیت آزايووی ممکن بولا و بو ايسه اصلا جائز توگل
 ایدی . شول سببلی حضرت عثمان ، ابوبکر الصديق رضی الله عنه نڭ
 زمان خلافتنده يازيلوب ده حضرت حفصه بنت الفاروق ده صاقلانا
 طورغان مصحف شريفنی اساس طوتهرق بر نيچه نسخه لر يازدردی .

وهر یاقغه بررنی یباردی . شول طریقچه قرآن کریم نځ اوقلووی شونلرغه قاراب تصحیح ایتلدی . حضرت ابوبکر الصدیق قرآننی جیوچی و حضرت عثمان ایسه توزه توچی و طاراتوچی در .

حضرت عثمان نځ شهید ایتلووی - (سنه ۳۵ هجریه) حضرت عثمان نځ خلیفه لگی وقتنده امویلر حکومت اشلرن بتونلای اوز فوللرینه آلوب ، مملکت اداره سنده کوب اوکایسزلقلرغه سبب بولدیلر . حضرت عثمان یومشاق طبیعتلی و بیک زیاده شفقتلی برذات اولدیغندن افر باسی آنځ سوزلرینی طسکلامی باشلادیلر . شول سببلی هر یاقده ممنونیتسزلك بولوپ ، اصحاب کرمانځ الوغلیری بواشله حقنده حضرت عثماننی مسؤل طوته ایدیلر .

شامده « ابوذر غفاری » معاویه نځ مسلك و اداره سینه هر کون قارشو کیلوب کیمچیلکرن کورسه ته طورا ایدی .

معاویه نی آندن قوتقارر ایچون حضرت عثمان ابوذر غفاری حضرتلرینی باشقه یرگه کوچردی . بو واته ده خلق غه یخشی تائیر ایتمه دی . آخرنده اهمیتسز بر نرسه دن زور بر مسئله چغوب حضرت عثمان رضی الله عنه نځ شهید ایتلووینه سبب بولدی .

حضرت عثمان ، محمد بن ابوبکرنی مصرغه والی تعیین ایتوب بر قافلہ ایلہ آنی شونده یبارگان ایدی .

مصر اهالیسنه بر خط یازوب ، اول کیتکاندن صوڭ خطنی بر ایلچی آرقیلی یباردی و شول خطنځ یاڭلش اوقلووی زور مسئله قوزغالوغه سبب بولدی .

خطنی یازوچی آدم حضرت عثمان نځ سرکاتبی « مروان » (۱)

(۱) مروان حضرت رسول زماننده بر عیب اشلہ گان ایچون یمن گه سورولسگان ایدی . افر باسی حضرت ابوبکر و حضرت عمر زمانلرنه آنی کیرو قایتاررغه اوتنسه لردہ ، بوز رسولنځ سورگان کشیسنی کیرو قایتاره آلیمز ، دیگان ایدیلر . حضرت عثمان خلیفه بولغاچ امویلر آنی کیرو قابتاروب حضرت عثمان غه سرکاتب ده یاصاغانلر ایدی .

اولوب « ادا جاء الامير فاقبلوا » ديب يازغان ایدی . مصرغه والی (امیر) بولوب باروچی محمد بن ابو بکر ، مصر حدودنده «آیه» دیگان برده حضرت عثمان طرفندن یبارلسگان خطنی مصرغه ایلنوچی کشیگه اوچراب آندن خطنی آلدی . عربلر الوک یازوغه نقطه وحرکه لر قویوب یازماغانلقدن آنی « ادا جاء الامير فاقتلوا » ديب او قودیلر و تیزدن کیر و فایتوب عراق عاصیلرینه قوشلدیلر . آنلر ایله برلکده مدینه گه باردیلر . مدینه ده زورطنچسزلتی وچوالولر چقدی . حضرت عثماندن « مروان » نی قولغه آلورغه سوراسه لرده ، ئکله فایا آچو برلن شریعت قوشقاندن آرتقی جزاغه دوچار ایتەرلر ديب حضرت عثمان آنی بیرمه دی .

شونک اوزرینه ، عثمان مرواننی یاقلی ديب حضرت عثمان رضی الله عنه گه فارشی او لدن بولغان دشمنلی دخیه آرتدی و عاصیلر آنی اوترمکچی بولوب ایووینه کررگه طرشسه لرده حضرت علینک اوغللری آنی صافیلر ایدی .

یتمش کون قدر آنک ایوون محاصره ایتکاندن صوگ ، آخرنده فسادچیلر آنک کورشیسینک دیوارن تیشوب ایووینه کردیلر و قرآن شریف اوقوب طورغان وقتنده اوزن شهید ایتدیلر . آققان قانی انک باشد « فسیکفیکهم الله . . . » آیت کریمه سینه توشمشنر .

آنک بو شهید ایتلووی هجرتنک ۳۵ نچی یلنده ، ذی الحججه ناک ۱۸ نچی کوننده اولوب ، وفاتی وقتنده حضرت عثمان رضی الله عنه سیکسان ایکی یاشنده ایدی . زمان خلافتی اون ایکی سنه قدردر

حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه

(سنه هجره ۳۵ - ۳۸)

حضرت عثماننڭ شهید ایتلووندن صوڭ مدینه ده چوالولر دخیه آرتدی. عشره مبشره دن طلحه و زبیر رضی الله عنه لر هم باشقه صحابه لر خلیفه لکنی حضرت علی گه تکلیف ایتدیلر. اول باشده بونی قبول ایتمه دی: «سزگه وزیر بولووم امیر بولوومدن آرتوغراقدر» دیه جواب بیردی. لکن خلیفه لك اورنی بیش کوندن بیرلی بوش طورغانقه همه اصحاب کرام اوزندن بیک اوتگانگه کوره، حضرت علی خلیفه لکنی قبول ایتارگه راضی بولدی و حضرت عثمان شهید ایتلونڭ آلتنچی کوننده مسجد ده اوزینه بیعت ایتلدی. اڭ باشده حضرت طلحه کيسوڭ قولى برلن بیعت ایتدیگندن حاضر بولغان کشیلر بوندن شوملاندىلر.

اصحاب کرامنڭ کوبسی بیعت ایتسه ده، بعضیلری بیعت ایتمی قالدیلر. بونلر نڭ اچنك سعد بن ابی وقاص، عبدالله بن عمر الفاروق، حسان بن ثابت، اسامه بن زید کبی الوغ ذاتلر و حضرت عثماننڭ یقینلرندن کوب کشیلر بار ایدی.

حضرت علی نڭ خلافتی قیین بر مسئله برلن باشلاندى. شویله که: بیک کوب کشیلر حضرت عثماننی اوترگان آدملرگه تیزرهك جزا بیریلوون نیوش کوره لر و حضرت علی ایسه چوالولر بر آز باصلغاندن صوڭ آنلرنی شریعت بویونچه حکم ایتوب جزالاندرو فکرینده ایدی. بارا طورغاچ بومسئله گه برطاقم شخصی فکرلر و بوزوق نیتلر قاتناشوب کیتدیگندن اش باشقه تورلیگه ایله نوب زورایردی.

«جمل» واقعہ سی۔ برآز خلق: «حضرت علی حضرت عثماننی اوتروچیلرنی جزالندرمی، آخرسی اوزیدہ شونلر یاقلیدر» دیب سویلی باشلادیلر ہم بونلر اوزلرینہ بر فرقه بولوب حضرت علی دن حضرت عثماننک قانن طلب ایتہ باشلادیلر.

بونلر آره سنده حضرت عثمان وقتندہ یمن والیسی بولوب طورغان «یعلی» دخی بار ایدی. اول اوزینک بارلق مال وملکن اورتہغہ قویوب حضرت عثمان نک اوچن آلو ایچون صرف ایتارگہ قرار بیردی.

حضرت عائشہ رضی اللہ عنہادہ اوشبومخالفلرگہ قاتناشدی. بعضیلر حضرت عائشہ نک حضرت علی گہ آچووی بولغانلغن دعوا ایتسہلردہ، آلای توگل، فقط اوزینک فکرنچہ حقلقنی شولای دیوب بلسگانلکدن حرکت ایتمشدر.

«یعلی» اوزینک یوز دینارغہ آغان دوه سن حضرت عائشہگہ ہدیہ ایتدگندن بو فرقه کشیلرینہ «اصحاب جمل» دیلر.
«اصحاب جمل» کوب کشی جیبلوب «بصرہ» غہ طاباکیئتدیلر. حضرت علی آنلرغہ بو حرکتلرندن طوقتارغہ کوب نصیحت ایتوب قاراسہ دە تائیری بولمادی. آخرندہ آنلر اوستینہ عسکر جیبوب باردی و «بصرہ» یانندہ صوغش بولدی (سنہ ہجریہ ۳۶).

صوغشده حضرت علی نک مخالفلری طرفندہ بولغان طلحہ و زبیر بن العوام حضرتلری شہید بولدیلر. صوغشنک اک کوچلی اورنی حضرت عائشہ نک دوه سی بولونغان یردہ ایدی. اول دخی اسیر توشوب، مخالفلر تمامیلہ جیکلدیلر. ایکی یاقدن اون مکلبہ کشی تلف بولدی. جیکگاندن صوگ حضرت علی بومخالفلر حقتک بیک زور عدالت ومرحمت کورسہندی، یارہ لانوچیلر قایسی یاقدن بولسہ دە ہمہ سی قارالدی. اولگانارنک نمازلرن اوقوتدی. حضرت عائشہنی دخی زور احترام ایلہ مدینہ منورہگہ اوزاتدی.

آزغنه بر نرسه دن چفوب آخری شولای زورایوب کیتکان بو واقعه اهل اسلام ایچون بیک اوکایسز و مسلمانلرنک اوز آره صوغشه باشلاولرینک برنچیسى بولدی . بو صوغشقه « وقعهء جمل » دیلر .

« صفین » واقعه سى - معاویه بن ابى سفیان حضرت عمرنک خلیفه لگی وقتندن بیرلی شام والیسى بولوب طورا و آنده اون بش یل اچنده بیک بایوغان و اوزینه قوتلی طرفدارلر حاصل ایتوب اوریننى نفتقان ایدی .

حضرت عثمان شهید ایتلگاندن صوگ ، اموی مأمورلر اوز - لرینک اورنلرندن چغاریله چقلرن آکلاب معاویه بن ابى سفیان تیره سینه جیولدیلر و آنی حضرت علی گه قارشو حرکت ایتدررگه طرشدیلر .

معاویه حضرت علی گه باشدوق بیعت ایتمه گان ایدی . بر آزدن آکارغه قارشو حرکت ایته باشلادی . حضرت عثماننک قانلی کیومن کیترتب مسجد دیوارینه آصدی و بش وقت نمازده خلق غه کورسه تب : « ابوتراب خلیفه نى شهید ایتدی ، ابوتراب شولای ایتدی ، بولای ایتدی » دیب سویلی و « ابوتراب » دن مقصودی حضرت علی ایدی . شوندى سوزلر سببلی سوریه ده حضرت علی گه قارشو زور بر خصومت پیدا بولدی و معاویه ده بوندن استفاده ایدوب اوزینک قورغان پلانن میدان غه چفاردی .

« جمل » واقعه سندن صوگ معاویه ، مصرنی آلوی عمرو بن العاص ایله برله شوب حضرت علی گه قارشو آچیقدن آچیق عصیان ایتدی .

حضرت علی « عراق » اهالیسنه اشانوب شونده قالغان ایدی .

شامدن معاویه فوز غالب عسکر برلن کیله باشلاغاچ حضرت علی ده اوز عسکرن جیوب « فرات » نوری بویینه کیلدی . ایکی عسکر بر بر سینه « رقه » یاننده « صفین » دیگان یرده اوچراشدیلر . ایکی آره ده صوغش باشلاندی . باشده اهمیتسز گنه بولغان صوغش بارا طورغاچ بیک زورایدی .

یوز اون کون اچندن طوقسان مرتبه دن آرتق صوغش بولوب ایکی یاقدن یتمش مک لب کشی تلف بولدی . بونلرنک قرق بش مک قدریسی معاویه طرفدار ی بولغان شاملیلر ایدی . بعض بر صوغشله هیچ طوقتاوسز دیدشهر کون دوام ایتدی .

صوغشنک اولگیرهک کونلرنده ، صو چغا طورغان اورنلر معاویه عسکرینک قولنده ایدی . آنلر حضرت علی عسکرینه صو بیرماینچه اچارگه اینتکدریلر . صکره لری اول یرلر حضرت علی عسکرینک قولینه کردی . آنلر شاملیلرغه صو بیردیلر . بو اش انسانیت و مروت جهتندن شولای تیوش بولسه ده سیاست جهتندن موافق توگل و اگر حضرت علی عسکریده معاویه عسکر ی کبی حرکت ایتکان بولسه مخالفلرینک حالی قیینلاشه چق ایدی .

شول قدر قاطی صوغش بولوبده بر نتیجه چقاغاچ ، حضرت علی معاویه گه خبر یباروب : « دعواچی بز ایکاویمز ، بزنگ ایچون شول قدر کوب کشی تلف بولدی ، ایکاو میدان غه چغیق ده فاره فارشی صوغشیق ، حلق کمده بولسه جناب حق شوکا یاردم ایتار ، حلق اوستکه چفار » دیسه ده ، حضرت علی نك فوق العاده کوچلی ایکانن بلگانگه کوره معاویه آنک بو تکلیفینی قبول ایتمه دی .

بوخبر عسکر آره سینه طارالغاچ معاویه گه بیک اوکایسز طویولدی . چونکه اول : « مین حلق ایچون فی سبیل الله صوغشه م ، حضرت عثماننک قانن دعوا قیلام » دبه ایدی . شول سبیلی حضرت علی نك تکلیفن قبول ایتماو کیلشمی ایدی .

معاویہ اوزی برلن قارہ قارشو صوغشنى قبول ایتمه گاج حضرت علی شام عسکرینه هجوم ایتدی و آنلرنک صوغش صفلرن تمام بوزوب کپرو چیگلورگه مجبور قیلدی . « مالک اشتر » اسملی بر باطر معاویہ عسکرینک اچینه قدر کروب دشماننى قودى .

لکن عمرو بن العاص حضرت علی طرفنه بولغان عاق عسکرینک بیک صوفی بولغانن بله ایدی . شونندن استفاده ایدوب اول اوزلرینک عسکرینه بر حیلہ اوگره تندی . شوپله که : شام عسکرى سونگولرینک اوچلرینه مصحف شریفلر طاغوب : « مونه سزنگ ایلہ بزنگ آره مزده کلام شریف بار ، شوکارغه جیولیق ! » ديه قچقرشدیلر . شونى ایشتو برلن عراق عسکرى قوراللرن طاشلادیلر . حضرت علی آنلرغه : « احتمالکه ، بو بر حیلہ در ، اشانوب بتمه گز » ديب قاراسه ده آنک سوزینه اهمیت بیرمه دیلر ، صوغشندن طوقتا دیلر ، حتی مالک اشترنى کپرو چاقردیلر .

شولای ایتوب صوغش طوقتالدى . مذاکره باشلاندى . خلیفه ک مسئله سی حقنده سوپله شوب حلق اوزره قرار بیرر ایچون ایکی یاقندن برر وکیل تعیین اولوندیلر .

عراقیلر ابو موسی الاشعرینى ، شاملیلر عمرو بن العاصنى تعیین ایتدیلر . ابو موسی الاشعری صاف کوکلی ، حالبوکه عمرو بن العاص عربنک عقللى لرنندن بیک اوتکون بر کشى ایدی .

مذاکره باشلانغاچ حضرت عثماننک اوچن آلو مسئله سی اونتولدى . قارالغان نرسه حضرت علی برلن معاویهنک حکومت ایتولرى مسئله سی بولدى .

مذاکره بولاچق کونده وکیللر « دَوْمَةَ الْجَنْدَلِ » آدلى اورنده برله شدیلر . یانلرنده ایکی یاقندن دورت یوز کشیده بار ایدی .

عمرو بن العاص اوزینک اوتکونلگی سایه سنده حیلہ ایله ابو موسی
الاشعرینی غفلت گه توشوروب خلیفه لکنی معاویہ گه فالدردی . هر
ایکی طرف ، بیرلگان قرارنی قبول ایبار گه اولدن عهد ایبتکلرندن
قبول ایتمی چاره یوق ایدی .

« نهر وان » واقعه سی - « صفین » صوغشنگ دشمننی تمام جیکار گه
طورغانده قورال طاشلاب صوغشیدن طوقتاغان و اوزلرینک سوز
طکلاماولری و وفاسز لقلری سببلی زور فلاکت گه باعث بولغان
« خوارج » طائفه سی اوستینه حضرت علی عسکر برلن باروب ، دورن
مک قدریسنی اوترتدی . بو واقعه « نهر وان واقعه سی » دیب مشهور -
در (سنه ۳۸ هجریه) .

بوندن صوگ حضرت علی نك طرفدارلری کوندن کون ضعیف -
لندی ، اوزی کوفه گه قایتوب کیتدی ، مدینه گه بارغه ممکن بولمادی .
معاویہ شام غه قایتوب کیتدی .

حضرت علی نك شهید ایتلوی - « خوارج » فرقه سی حضرت
علی نی ، معاویہ و عمرو بن العاصنی بر کونده اوترر گه قرار بیرگان
ایدی .

شامده معاویہ گه قورال برلن هجوم ایتسه لرده سلامت فوتولدی .
اوتره آلمادیلر . مصرده ایسه شول کوننی عمرو بن العاص صرخاو
بولوب اوزی چقا آلماینچه اورننه بر وکیل چغارغانلقدن خوارج
کشیمی شول وکیلنی اوتردی .

خوارجلردن ابن « ملجم » آدی بر فدائی حضرت علی نی
مسجد گه بارغان وقتنده شهید ایتدی . بو واقعه آنک خلافتی نك
دورتنچی یلنده ، هجرتنک قرقنچی سنه سنده اولوب ، وفاتی وقتنده
آلتمش اوچ یاشنده ایدی .

حضرت علی رضی الله عنه فضیلت و علویت ده بیک سیره ك طابله
پورغان كشیلردن ایدی . علمى ، فضلى ، جومردلق و بهادر لغى
شهوردر . آنك ايله سويله شوبده آگما مائل بولماو ممكن توگل و آنك
نظبه لرى غایت تائیرلى ایدی .

حضرت علی نك فاطمة الزهرادن حسن ، حسین و محسن اسملرنده
ارچ ایر بالاسى بولدى . صوگغیسی كچكنه وقتندوق وفات ایتدى .
حضرت علی دن صوگ كوفه خلقى حضرت حسن رضی الله عنه گه
بیعت ایتسه لرده اول آلتى آى دن صوگ خلافتنى ، اوزینك آتاسى ايله
صوغشقان معاویه بن ابى سفیان غه طاپشروب اوز اختیارى ايله
خلیفه لكدن واز كیچدى . فقط بیت المال دن اوزینه كیچنرك معاش
بیریلوون هم حضرت علی یاقلی كشیلرگه تییلماون شرط قیلدى .

بوندن اعتبارا خلفای راشدین دورى بتوب « دولت آمویه »
دورى باشلانادر . معاویه نك خلیفه لك ایته باشلاوى « دومة الجندل »
واقع سنندن اعتبارا بولسه ده ، شرعا حضرت حسن نك خلافتنى طاشلان-
وندن اعتبارادر .

« آمویه » دولتى

امویلردن اون دورت كشى خلیفه بولدى . مدت خلافت لرى
طوقسان ایكى یل قدردر . بونلر حكومت ایتكان زمانه اهل اسلام
شرق و غربده زور فتوحات غه نائل بولدیلر .

معاویہ بن ابی سفیان

(۴۱-۶۱)

امویہ حکمدار لرینک برنچیسى « معاویہ » بن ابی سفیان در بو آدم رسول اکرم زمانندہ زکات کاتبی ایدی . صگرہ سوریه دهگی اسلام عسکرینه رئیس لک ایتدی . حضرت عثمان زمانندہ شام والیسی بولوب فوق العاده قوت و نفوذ قازاندى . حضرت حسن نك خلافتنى طاشلاوندن صوڭ مستقل حکمدار اولوب اون طوفز یل حکومت سوردی ، بونک زمانندہ اسلام دولتی یغشوق زور مظفریت گه نائل بولدی .

معاویہ قریشنک « اموی » خانداننه منسوب برکشیدر . اموی لر ایسکیدن بیرلی عربلرگه باشلق ایتارگه تلیرلر ایدی . حضرت عثماننک خلیفه بولووی ، اوز مقصودلرینه ایریشوحنک آنلرغه یغشوق زور امیدلر بیرسه ده ، خلافتنک ینهدن هاشمی لرگه کوچووی ، یوللرن قاپلی ایدی . شول سببدن ، حضرت علی خلیفه بولغاچ امویلرنک کوبسی معاویہ تیره سینہ جیلوب ، حضرت علی گه قارشو باش کوتارگانلر ایدی . معاویہ مقر خلافتنى مدینه ده توگل ، شام ده یاصادی . اوزی شونده طوردی . چونکه شامده همه سینہ اوز کشیلری ، اوز خلقی ایدی . اما مدینه ده اوزینه یغشی قارامایه چقلرن بله ایدی .

معاویہ حکومت ایتارگه باشلاغاچ والیلرنک کوبسنی آلماشدردی . هر یاقغه اوز کشیلرینی قویدی . « عمرو بن العاص » نى ینهدن اوز اورنینه مصرغه تعیین ایتدی . ایڭ زیاده اطاعت گه کرترگه

نیوشلی اورن «عراق» قطعہ سی ایدی . چونکہ آندہ حضرت علی طرفدار لری (علویلو) کوب ایدی . شوگار کورہ ، معاویہ آندہ «زیاد بن آبیہ» نی یباردی . زیاد شدتلی و تدبیرلی برکشی بولغانلقدن «عراق» نی تیزدن اطاعت گہ کرتدی .

معاویہ تیزدن قورودہ و دکزده دولت اسلامیہ نڭ قوتلرن آرتدردی و اصلاح ایتدی . روم قیصرینہ صوغش آچوب قسطنطینیہ اوستینہ کیمہ لر یباردی . شونده بارغان عسکر اچندہ معاویہ نڭ اوغلی یزید و مدینہ گہ کوچوب بارغاچ آنڭ ایووینہ حضرت رسول فوناق بولغان خالد بن زید ابویوب الانصاری حضرتلری ده بار ایدی . لکن صوغشدن بر نتیجہ چقمادی . عربلر قسطنطینیہ نی آلا آلماینچہ کیرو قایتدیلر .

حضرت خالد بن زید قسطنطینیہ نی محاصره وقتنک وفات بولوب ، شونڭ یقیننک بریرده دفن ایتلدی . صگرہ هجرتنڭ ۷۵۸ نچی تاریخندہ تورک پادشاهی فاتح سلطان محمد نڭ شیخی آق شمس الدین افندی حضرت خالد قبرینڭ قایدہ ایکانلگن طابوب بیلگوله تمشدر . بو قبر حاضرندہ استانبولده زور زیارتگاهدر .

معاویہ ، اوزی اولگانندن صوڭ حکومت نڭ اوغلی یزید گہ فالوون نغنوب قویاسی کیلگانگہ کورہ ، اوزی ایسان وقتندوق خلقنی اوغلینہ بیعت ایتدردی . فقط حضرت علی نڭ اوغلی حضرت حسین ، دخیک بر نیچہ کشیلر بیعت ایتمه دیلر .

معاویہ طرفندن عبدالله بن زیاد قومانداسنک یبارلگان اسلام عسکری اورته آز یاده غی «جیحون» نهرینی اوتوب ترکستاننی فتح ایتدی . ایکنچی بر فرقه عسکر آفریقا قطعہ سنده «سودان» غه کروب شول طرفده غی خلقلرنی دین اسلام ایله مشرف ایتدی .

معاویہ ہجرتنک آلتمشنچی یلندہ ۷۵ یاشلرندہ وفات ایتدی اون طوقزیلی مستقل اولمق اوزرہ، شامدہ بارلق حکومت سورود قرق یل قدردر.

معاویہ عرب داهی لرندن اولوب عقللی و سلطنت غه بیک حریص برکشی ایدی. دولت اسلامیہ نی اداره ایتو حقندہ کوب نظاملر توزودی و اداره ملکیه اصولینی باشلاب اول قویدی. اولر آلدندن اوغلی یزیدگه کوب نصیحتلر ایتدی، مملکتنی اداره ایتو حقندہ کیکاشلر بیردی.

حتی « مروان » نك یزیدگه بوی صونوی شبههلی بولغانلقدن، معاویہ اوغلی یزیدگه :- « مینی لحدکه قویار ایچون قبر چوقوزیبه مرواننی توشورده، قورالسکنی چغاروب اوستنه توزب آندن بیعت آل دیگان. یزیدده آناسینک اوگره تب قالدرووی بویونچه شولای ایتکان. مروان ایسه الوکدن نلله نیندی خیالئر قوروب طورغان بولسه ده اوزینی قبر اچنده و اوستنده قورال طوتقان یزید نی کورگاج تلر تله ماس یزیدگه بیعت ایتکان، لکن معاویہ نك باشینه آیای برلن تورتب : « اولگاندن صوکنده می حیلہ ایتسک ؟ » دیگانلگی مشهوردر.

۲

یزید بن معاویہ

(۶۱ - ۶۴)

« گوبلا » وقعه سی (۱۰ محرم سنه ۶۱) - معاویہ دن صوگ اوغلی « یزید » حکومتگه کیچدی. لکن بو، بیک بوزوق طبیعتلی و فاسق برکشی اولدیغندن کوب کشی بوکارغه مجبوری صورتهنگنه

بیعت ایتدیلر و حسین بن علی ایله ، عبدالله بن زبیر حضرتلری بیعت ایتماينچه مکه گه کیتدیلر . چونکه حضرت حسن خلافتنی معاویه گه طابشرغان وقتده حضرت حسین نڭ ولی عهد بولوویننی شرط قیلغان وشوگا کوره ، معاویه دن صوڭ خلیفه لك یزید گه توگل ، بلکه حضرت حسین گه تیوش ایلی .

عراق خلقی دخی معاویه طرفندن حضرت علی گه ایتلگان جبرلر نی اونوتماينچه کوڭلر نده صاقلادقلرندن ، آنڭ اوغلی یزید دن آچو آور ایچون خبر یباروب حضرت حسین نی کوفه گه چاقر دیلر .

حضرت حسین نڭ یقینلری و دوست ایشلری هر نه قدر آنڭ باروون معقول کورمه سه لرده اول آنلر غه فارامادی . یاننک غی خاتون فز و بالالری ایله بارلغی یئدیش کشی اولدقلری حالک مکه دن قوزغالوب کوفه گه کیتدیلر .

یزید کوفه ده گی حضرت علی طرفدارلرینی براختلال چفارر غه حاضر لنه لر دیب ایشتکاج ، اوز فاشنده اڭ عقللی و تدبیرلی صانالغان کشیلر دن قرداشی « عبیدالله بن زیاد » نی کوفه و عراق غه والی تعیین ایتکان و اول آنده باروب خلقنی یغشوق طنچلاندرغان ایلی .

بو وقتلرده حضرت حسین « کوفه » گه یقینلاشوب کیله ایلی . عبیدالله بن زیاد « عمرو بن ابی وقاص » نی چاقروب ، حضرت حسین نی طوتوب آلوب اوزینه کیترر گه فوشدی .

عمرو بن ابی وقاص دورت مڭ کشیلک برعسکر ایله حضرت حسین گه قارشو کیتدی . بونی ایشتکاج حضرت حسین « گربلا » صحراسنده برصغنه چق یر ازلر گه باشلادی . اول آراده عمرو بن ابی وقاص کیلوب یتوب حضرت حسین گه یالکز اوزیگنه یزید گه باروب بیعت ایتار گه تکلیف قیلدی . حضرت حسین بونی قبول ایتمه دی . آخرنده ایکی طرف صوغش غه حاضر لنوب طور غانده ، هجرتنڭ

آلتمش برنچی یلنده، محرم نڭ اوننده جمعه کون حضرت حسین رضی
الله تعالی « شمر بن ذی الجوشن » آدلی برولغون طرفندن شهید اینلن
هم عائله و تعلقاتی ده شونده شهید ایندیلر.

عبدالله بن زبیر نڭ امیر لک دعواسی - گربلا وقعه سی هر
یردنک بیگره ک مدینه و مکه اها لیسنه یمان تأثیر ایندی . بو خبر ایریش
برلن حجاز اها لیسسی امویلر گه قازشو عصیان ایتوب ، آنلر نڭ حکومتن
طانیهاس بولدیلر و حضرت حسین نڭ قانن یزید دن آلو شرطی ایله
عبدالله بن زبیر حضرتلرینه بیعت ایتدیلر .

عبدالله بن زبیر حضرتلری هر نه قدر قوتلی برکشی بولسه ده
اشنی احوال سیاسیة اقتضا اینکانچه یورتوب مقصودلرینه ایریشه
آلمادی . یزید حجاز قوزغالووینه زور اهیتت بیردی و تیز دن عسکر
یباردی . آنڭ عسکری مدینه نی صیط ایتوب ، مقدس بر شهر بولووینه
قارامابنچه ، آنده بیک چرکین اشلر اشل دیلر . بو واقعه خلق نڭ امویلر گه
دخیده نغراق نفرت ایتووینه سبب بولدی .

امویه عسکری مکه مکرمه گه باروب هجوم ایتار گه طورغانده
یزید نڭ وفات بولو خبری کیلگاچ عسکر نڭ حرکاتی طوقتالدى و بر
آزدن صوڭ عسکر کیر و فایتوب کیتدی .

یزید آناسی ایله بر لکده بایتاق مدنلر بدویلر آره سنده
طوروب اوسمش اولدیغندن فصیح و شاعر ایسه ده توسکه بیک یوسز
و آنڭ اوستنه خلقی ده بیک نچار بولغان غه کوره بیک سویکمسنز
برکشی ایدی .

ذاتا ، آناسی معاویه نڭ بونی اوزی اورنینه حکمدار ایتوب
قالدرر ایچون فیلغان اشلریده بیک کیلشسزدر . معاویه بونی حکمدار
ایتهر ایچون اوزی ایسانلگنده طرشوب پوروب تورلی طرفندن

رضالق آلدی، حتی مدینه لیلردن بر نیچه الوغ کشىلرنىڭ یزیدگه بیعت ایتمائو احتماللری بولغاچ معاویه اوزى مدینه گه باروب آنلرنى کوچلەب بیعت ایتمىردى.

باشدوق شول قىر کوچلەنب بیعت آلنەرق حکمدار بولغان بر کشىنڭ زمانندە رسول الله قزىنڭ اوغلى حضرت حسین نڭ شىید ایتمووی و اوشبو حکمدارنڭ عسکرى طرفندن اسلاملرچە مقدس بولغان مدینه شهرىنڭ طالانوو، مکه شهرىنڭ یاندر لووی اسلام تارىخى نڭ بىك کوکلسز اورنلرىدر.

یزیدنڭ وفاتى ھجرتنڭ ۶۴ نچى سنە سنلەدر. دورت یل حکمدارلق ایتموب یکرمنى طوقز یاشندە وفات ایتمکان بو حکمدارنڭ زمانندە اسلام مملکتى بايتاق زورایدی. لکن اسلام تارىخى بايتاق پچراندى.

ایکینچى معاویه بن یزید

(۶۴)

یزیددن سوک خلیفه بولغان آنڭ اوغلى معاویه تارىخده ذکر ایتمولرک بر نرسە دە اشلەمدى. فقط آتاسى کبک بوزوق طبیعتلى توگل، ناموسلى، حمیتلى ودیندار بر کشى ایدى. بر آز سرخاودە بولغانغە کوره اوچ آی قدر گنە خلیفه لک ایتمکندن سوک اوز اختیارى ایله استعفا قیلوب، بر آز مدت سوک وفات ایتمى.

۴

مروان بن حکم

(۶۴ - ۶۵)

مروان ، رسول الله زماننده مدينه دن سورولگان عاص بن حکم نڭ اوغليدر . مروان يزيد زماننده مدينه ده والى بولوب طوردى . يزيد اولگاچ مدينه ، مکه و کوفه طرف لرینڭ اھالیسى عبد الله بن زبير گه بيعت بيرو سببلى ، مروان اوزينڭ مدينه ده طوره آلمايه چغن بلوب شام غه قايتدى .

حجاز ده عبد الله بن زبير نڭ قوت و نفوذى کوندىن کون آرتا ، خلقنڭ امويلر گه آچوى کيتکان صاين اوسه بارا ايدى .

شونڭ ايچونده شامده مرواننڭ طرفدارلرى آنڭ تيره سيينه جييلوب ، آنى حکومت باشينه کيچار گه تشويق ايتديلر . اول شونى اشلدى هم يزيدنڭ طول خاتونن آلوب ، يزيد نڭ کچکنه اوغلى « خالد » نى ولى عهد تعيين ايتار گه وعده بيردى . لکن حکومتنى قوليه آلوب بترگاچ خالد نى ولى عهد تعيين ايتماينچه اوزينڭ اوغلى « عبد الملك » نى تعيين ايتدى . خالد نڭ آناسى بوکا آچولانوب « مروان » نى بر تون ده يتاغنده جاريه لرنىدن بوغدروب اوترتدى (سنه هجرية ۶۵) .

امويه دولتن قوتلندرگان کشى معاويه ايدى . آندن سوڭ ناچار لانغان بو دولتنى ضعيف لکدن قوتقاروب يکيدن ترگزوچى کشى اوشبو مروان در . شونڭ ايچونده ، مروان دن اول کيلگانلر گه « سفينيه » و آندن سوڭ کيلگان خلفاي امويه گه « مروانیه » ديب اسم بيرلمشدر .

۵

عبد الملك بن مروان

(۶۰ - ۸۶)

مروان اوتولگاندىن سوڭ آنڭ اورنىنه اوغلى عبد الملك خليفه بولدى .

اول وقتك حجاز، يمن و ايران قطعهلرى عبدالله بن زبير ادارهنده، بصره طرفلرى آنڭ قرداشى مصعب ادارهنده و كوفه طرفلرىده مختار بن عبدالله بن مسعود الثقفى آدى بره وگه تابع ايدىلر .

عراق ده چوالولر باشلانغاچ كوفه ده مختار الثقفى ظهور ايدوب حضرت حسين رضى الله عنه نڭ قانن دعوا ايتارگه و اوزينه بيك كوب خلق ايهرتب قان توگارگه باشلادى . گر بلا واقعه سنده عيىلى كورنگان كشىلر نڭ همه سن اوترتب بتردى .

عبد الملك، مختار الثقفى اوستنه ايكى مرتبه عسكر ييارسده ايكيسنده ده مختار طرفى چيگدىلر . بو صوغشلرده حضرت حسين اوستنه باروب گر بلا ده صوغش و چيلرنڭ كوبسى اوتردىلر .

امويلردن حضرت حسين نڭ اوچن آلام ديب مختار نڭ قان نوگووى چيگدن آشوب كيتكاچ اوزينڭ طرفدارلرىده آنندن يوز چويردىلر و بصره و اليسى بولغان مصعب بن زبيردن اوزلرينه ياردم سورادىلر . شول سببلى مختار ايله مصعب آره سى بوز ولوب صوغشور - غه باشلادىلر . كوفه ياننده بولغان بر صوغشده مختار نڭ عسكرى چيگلىدى و اوزى اوتردى .

مختار اوتولگاندىن سوڭ كوفه اطرافى عبدالله بن زبير ادارهنده

کیچدی . ایندی عبد الملک نك شوندن باشقه رقبی فالماغان ایدی .
شونك ایچون الوك مصعب اوستنه عسکر یباروب آنی اوترندی .
ندن صوك ، اوزینك عسکر باشلغی بولغان مشهور «حجاج بن یوسف
الثقفی» نی اون مك قدر عسکر ایله مکه گه عبد الله بن زبیر اوستنه
یباردی .

«حجاج» مکه نی محاصره ایتوب آلدی . مکه یاننده غی «ابی
قبیس» طاوی اوستینه «منجیق» (یراقدن طاش آندره طورغان
طاغان) قوردروب شهرنی طاشقه طوتوردی . طاش لرنك بعضیلری
کعبه الله نك بناسینه تیوب بعض یرلرینی خراب ایتدیلر .

آخرنده حجاج (هجرتنك ۷۳ نچی یلنك) مکه نی ضبط ایتدی . عبد الله
بن زبیرنی و باشقه بر زیچه الوغ صحابه لرنی شهید ایلهدی . عبد الله
بن زبیر حضرتلرنك آیقلرندن آصدروب قویدی (بو اشلرنی
اشله وچی کشی رسول الله غه خلیفه لك دعواسنده بولغان عبد الملک
عسکرینك باشلغی ایدی) .

مکه نی ضبط ایتکاندن صوك حجاج مدینه اوستینه کیندی : «حضرت
عثمان شهید ایتلگانده نیچون آگا یاردم ایتمه دیکز ؟» دیب آنده
بیك کوب کشیلرگه اذا و جفا بیردی (هجریه ۷۳) .

بوندن صوك بتون حجاز و یمن طرفلری امویلر قولینه کروب
بتدی و «حجاج» شول طرفلرغه والی تعیین ایتلدی . «حجاج»
تاریخلرده «حجاج ظالم» دیب یورتوله در .

عبد الملک مکه گه عسکر یباروب عبد الله بن زبیرگه هجوم ایتو
برلن شغل لنگان وقتده رومالولر ممالک اسلامیه گه هجوم ایتوب
مسلمانلرنی آطنده مک آلتون ویرگو توله رگه مجبور ایتکانلر ایدی .
لکن عبد الله بن زبیرنی اوترتب حجازنی ده اوز قولینه فاراتب استقلال
کسب ایتکاندن صوك عبد الملک شرقی روما ایمپراطورلغی اوستنه

عسکر یباروب آنلرنی چيکدی، بايتاق يرلرن ضبط ايتدی، کوب اسيرلر وغنیمت ماللری آلدی (سنه هجریه ۷۷).

کینه اوشبو عبدالملک زماننده، مصر والیسی، مشهور سردار «موسی بن نصیر» غه بیک کوب عسکر یباریلوب، اوزینک خادمی «طارق بن زیاد» ایله آفریقاغه یبارلدی. آنلر «طرابلس غرب»، «جزایر» مملکتلرن اوتوب «فاس» ننگ غرب حدودنده گی بحر محیط آطلاسی «غه باروب چقیدیلر. مقصودلری «سپته» بوغازی آرقیلی اسپانیاغه چغوب یاوروپانی ضبط ایتو ایدی.

دکزگه باروب تره لگاج موسی بن نصیر آتینی تزلرینه قدر صوغه کرتب: «یارب، سین عادل شاهد سن که، اگر بوچیکسز دریا مینم یولیمی کیسمه گان بولسه مین سینک جلال وعظمتکنی دخیکه پرافلرده طانته چق ایدم» دیووی مشهوردر.

عبدالملک ننگ یمانلقلری کوب بولسه ده، آننگ زماننده اسلام دولتی ضعیف لنو وطارالودن فوتقاریلوب خیلی کیکایتلیدی. دولت اسلامیه ننگ آقچه لری برترتیب گه قویلوب کوبه یتلیدی. عبدالملک برنچی اوله رق اوز اسمینه آقچه صوقدردی. آقچه سینک بر یاغنده «قل هو الله احد» ایکنچی یاغنده «لا اله الا الله» هم «محمد رسول الله» ارسله بالهدی و دین الحق» سوزلری یازلغان ایدی.

عربلر ننگ مشهور شاعر لرندن «فرزدق»، «جریر» و «اخطل» اوشبو عبدالملک دورنده یتشمشلردر.

عبدالملک یکرمی بریل خلیفه لک ایتکاندن صوگ هجرتدن سیکسان آلتنچی یلده، آلتمش یاشنده وفات ایتدی.

ولید بن عبدالملک

(۸۶ - ۹۶)

عبدالملک اولگاندىن سوڭ آنڭ اورننه اوغلى «ولید» حكومتگا كیچدی. آنڭ حكومتى هجرتنڭ ۸۶ نچى يلىندن ۹۶ نچى يلىنه قدر اون سنه دوام ایتدی. بو زمانلر امويه دولتى نڭ بيك ترقى ايتكان وبيك كوب يڭى يرلر آلغان وقتلر يدر. ولید آتاسى زماننده باشلانغان ترقیات اسلاميه نى درجه کمال غه ايرشدردى.

حاضرگى اسپانيا مملكتى بولونغان يرلرگه اول زمانلرده «آندالوزيا» ديلر وآنده «ؤهست غوت» قراللى بار ایدی. لکن آنڭ زور توره لرى اوز آره اختلافده بولونغانلقدن، ياوروبا ايله آفريقا آره سنده غى بوغاز غه يقين «سپته» قلعه سینی صاقلاوچى قونت «جوليانوس» اسملى برسى آفريقا طرفنده غى عربلر ايله آسترتن خبرله شوب مملكتنى آنلر غه تسليم ايتو حقنده كيكاشه ایدی.

آفريقا واليسى بولغان «موسى بن نصير» بوندى برفرصتدن استفاده ايتارگه تيوش طابوب «طارق بن زياد» اسملى برهونڭ قول آستنه برنيچه كيمه وعسكر بيروب هجرتنڭ ۹۲ نچى يلىنده آنلرنى «آندالوزيا» نى فتح ايتارگه يباردى.

طارق بن زياد، حاضرگى كونده اوزينڭ اسمينه نسبتله «جبل - الطارق» ديب يورتوله طورغان طاو ياننده غى «سپته» بوغازى آرقىلى چغوب اندلسگه كردى.

بونلر نڭ چغولرينى ايشتكلاچ «ؤهست غوت» قرالى قره دريق عسكر جيوب فارشى بار سه ده ايكي آره ده بولغان صوغشده عربلر

جیکدیگر ، اندلس نڭ جنوب طرفی عربلر قولینه کیچوب مسلمان مملکتی بولدی .

آندن صوڭ اسلام عسکری « ۋەست غوت » دولتی نڭ پایتختی بولغان « طَلِیْطَه » (طوله دو) شهرینی دە ضبط ایدوب ، ۋەست غوت حکومتی بر مسلمان دولتنه ایلانندی . صکره اوچ دورت یل اچنک بتون اسپانیا قطعه سی فتح اولنهرق اسلام دولتی نڭ زورلغی یاوروپاغه دهشت بیره باشلادی .

اسپانیانڭ فتحی وقتنده آفریقا والیسی موسی بن نصیر اوزیده شونده چققان ایدی . لکن باره طورغاچ طارق بن زیاد ایله آرهلری بوزولوب ، خلیفه گه بر برسی اوستندن شکایت ایتشه باشلادیلر . خلیفه ایکانده عزل ایتوب شام غه چاقرتدی . ایکسی نڭده ملکاری حکومت طرفندن ضبط ایتلدی . موسی بن نصیر آخر عمرنده چوله سائل لک ایتارگه مجبور اولمشدر . (آمریقانی کشف ایتوچی فریستوف قولومب نڭ ده باشینه شوندی بر حال کیلمشدر .) موسی بن نصیر اول وقتده گئی اسلام مأمورلرینڭ اڭ زورلرندندر . عربلرنڭ مقصودی آق دگزینی اسلام مملکتلری اورتەسنده بر کول ایتوب قالدرو ایدی .

عربلر اڭ باشده اسپانیانڭ « آندالوزیا » قطعه سینە باروب چقدفلرندن بتون اسپانیانی « اندلس » دیب یوروتدیلر . شوق سفارلی - عبد الملک وقتنده حکومت اشلرنده اڭ زور اورن طوتقان حجاج بن یوسف ، ولید وقتنده ده شوندی زور اورن طوتمقده ایدی . چونکه عبد الملک انی اوزینڭ اوغلی ولیدگه توصیه ایتوب قالدیرغان ایدی .

شوشی حجاج ولیدنڭ خلافتی وقتنده بیک زور ایکی فرقه عسکر حاضرلەب برسینی « قتیبه بن مسلم » گه وایکنچیسینی محمد بن قاسم

که بیردی . قتیبه بخارا و سمرقندی ، محمد بن قاسم هندستانی ضبط
ایتوب قطای اچینه کرماکچی لر ایدی . فی الحقیقه بو عسکرلر هندستان
و قطای چیکلرینه قدر باروب يتدیلر و قطای حکمدارلرندن ویرگو
صوری باشلادیلر . استانبول اوستنه بیارلگان اسلام عسکری ده
قسطنطنینه نی محاصره ایتکده ایدی .

لکن هجرتنک ۹۵ نچی یلنده حجاج و آندن بر یل صوگ ولید
اوزی وفات بولغاچ اول یاقلرغه زور اهمیت بیرلمه دی .
حکومت اداره سی جهندن قاراغانده حجاج انک زور و انک مقتدر
کشیلردندر . اوزینک تدبیری ، عقل و درایتی سایه سنده امویه دولتی
تنظیم ایتدی . آنک وزیرلگی وقتنده اهل اسلام بیک زور شان
و شوکت فازاندی . اسلام مملکتی بیک کینکایدی ، زور ایدی ، هر
یاقده اسلام عسکری چیکندی .

لکن اخلاق و دیانت جهندن قاراغانده حجاج تاریخ ده اسلمری
بیک سیره ک اوچری طورغان ظالمردندر . غایت اوصال ، قان
توگوچی ، مرحمتسز بر ظالم ایدی . آنک طرفندن بی گناه اوله رق
اوتولگان مسلمانلر نك صانی یوزیکرمی مکدن آرتق و اوزی اولگان
وقتده ، آنک طرفندن حبسلرگه یابدرلغان ایر و خاتون لر نك مقداری
سیکسان مک قدر ایدی . اوزی غایت مدبر ، فصیح و اوتکون عقلی
بر کشی ایدی .

حجاج خراسان قاضی سی « یعنی بن یعمر » دن قرآن غه حرکه
و نقطه لر قویدرتدی . لکن بو قاضی آخرنده کینه حجاج نك ظلمنه
دوچار بولدی .

ولید یتیم بالالر ایچون معلملر ، قارتلر و صوفرلر ایچون خدمتچیلر
قویدرتدی . فقها و فقراغه و وظیفه لر تعیین ایتدردی . شامده زور بر
جامع ، مسافر خانه و خسته خانه بنا ایتدردی . مدینه منوره نی هم

آندە غى مسجد شريفنى و قدس دە گى مسجد اقصانى توزە تىردى .
كعبە دە آلتون اولاقنى قويدردى . قويدور قازيتوب ، صوبوللرى
آچردى .

۷

سليمان بن عبدالمك

(۹۶ - ۹۹)

وليد اولگاچ آنك اور نينه قرداشى سليمان خليفه بولدى . بونك
خليفه لگى بارى اوچ گنه يل دن عبارت بولسه ده كوب قانلر توگولدى
وشايان تأسف واقعه لر بولدى .

مثلا : اڭ زور فاتحلردن بولغان موسى بن نصير ايله طارق بن
زياد ، اوز آره بولغان نزاعلرى ايچون ، شام ده حكم ايتلوب ايكي سيه
عيلى طابلىدى وبر كيسه ك ايكه گه محتاج قالورلق درجه ده فقير لك
وخورلق غه توشور ولدیلر .

موسى دن صوك اندلس ده والى ايتوب قالدرلغان اوغلى
عبدالعزيز اوستندن شكابتلر كيلو سببلى باشى كيسدر يلوب شام غه
كىترتلىدى .

كاشغرنى فتح ايتوچى امير « قتيبه » عصيان ايتوب اعدام
اولوندى .

سليمان نك اڭ زور مقصودى استانبولنى آلو ايدى . شونك
ايچون برادرى « مسلمه بن عبدالمك » نى باش ايتوب استانبول
اوستنه عسكر يباردى . عسكر استانبول ياننه كيلوب شهرنى محاصره
ايتدى . اسلام عسكرى يدى سنه قدر ، استانبولنك حاضرگى « غلظه »

دیگان اور نندہ طور دی . لکن آچلق ظاہر بولو سبیلی اسلام عسکری مقصودینہ ایریشہ آلماینچہ کیر و قایتوب کیتارگہ مجبور بولدی .

شول محاصره ده اوزیدہ حاضر بولو نیتی ایله سلیمان یولغہ چقغان ایدی . « حلب » یانندہ « مرج دابق » دیگان یرده معده خسته لگندن وفات ایتدی (سنہ ہجریہ ۹۹) .

حاضرندہ استانبولنک « غلطہ » قسمندہ « عرب جامعی » دیب آتالغان مسجد شریف ، شول وقت استانبولنی محاصره ایتوچی اسلام عسکرینک باشلقی بولغان مسلمہ بن عبدالملک نک اثر یردر .

۸

عمر بن عبد العزیز

(۹۹ - ۱۰۱)

سلیمان اولگاچ آنک اور نینہ ، فرداشینک « اوغلی » عمر بن عبد العزیز خلیفہ بولدی .

بوذات امویہ خلیفہ لرینک اچندہ اک زاهد و عابد یردر . عدالتہ حضرت عمر الفاروق غہ اوخشی ایدی . لکن بونک خلافتی وقتندہ زور سیاسی اشلر بولمادی .

امویہ خلیفہ لری جمعه کونلری خطبہ ده حضرت علی نی فارغاب کیله لر ایدی . عمر بن عبد العزیز بویمان عادتنی بترتب ، آنک اور نینہ « ان الله يامر بالعدل والاحسان . . . » آیت کریمہ سینى او قوته باشلادی .

عمر بن عبد العزیز زینت و بایلقنی تمام تاشلاب غایت قناعتکار بر صورتده یاشقی ایدی . بونک اهل بیت رسول الله غہ بولغان حرمت

ورعايتى اموى خاندانىنىڭ كىفنه اوخشامادىغندن ، بىر خىلمىچىسىندىن
اوزن آغولاتىب اوتىرتدىلار (سنة هجرىه ۱۰۱).

خليفه لك مدتى ايكى يل يارم قدر در . وفاتنده همه نرسه سى
طور غندن صانلوب بارلىقى اون ايكى درهم كموشلك بولدى .

۹

ايگنچى يزىد بن عبد الملك

(۱۰۱ - ۱۰۵)

عمر بن عبد العزيز دن صوڭ خلافت گه عبد الملك اوغلى يزىد
كىچىدى . امويه خليفه لىرىدىن يزىد بن معاويه گه اسمداش بولغانغه
كوره ، تارىخلرده بونى « ايگنچى يزىد » دىب يوروتىلار .

بونىڭ زمانىدە بولغان واقعه لىرىنىڭ زورسى « آل مهلب » دىگان
زور بىر فامىلىانىڭ جىڭلووى در . شامده « آل مهلب » دىگان بىر
خاندان بار ايدى . بونلار خلق آره سنده زور نفوذ كىسب ايتكان
وجومردلق ايله اسم چىقارغانلر ايدى . هم اوشبو خاندان نىڭ باشلىقى
يزىد بن مهلب ايله امير « قتيبه » آرسىندىغى صوفلىق امير قتيبه نىڭ
اوتىرتلووينه سىب بولغان ايدى .

اوشبو واقعه سىبىلى يزىد بن مهلب عمر بن عبد العزيز نىڭ خلافتى
وقتنده طوتىلوب عىس گه يايلىسه ده صكره حبس دن قاچوب حكومت گه
قارشى عىسيان ايتدى .

خليفه يزىد اوزىنىڭ قىزىداشى « مسلمه » نى عسكر ايله يزىد
بن مهلب اوستىنه يباردى . ايكى آره ده بولغان صوغشك يزىد بن مهلب

باشلقی بولغان « عبدالرحمن الغافقی » آدی برداتنڭ قومانداسنه فرانسیه اوستینه هجوم ایتدیلر. لکن « شارل مارتیل » اسملی برکشینڭ قومانداسنده عربلرگه قارشو کیلگان خرستیان عسکری فرانسیه اچنده « پواتیه » شهری یاقننده آنلرغه اوچراب ایکی آرده زور صوغش بولدی (سنه ۱۱۴ هجریه). ایرته دن کیچگه قدر صوغشقاندن صوڭ عربلر جیکلدیلر وعسکر باشلقلری عبدالرحمن شهید بولدی. صکره عرب عسکری کیرو چیکلدی.

بونده عربلرنڭ جیکلووینه سبیلرنڭ بعضیلری اوشبولردر: برنچی، مسلمان عسکرده بیک کوب غنیمت مالی بولوب، یورولری آور و آقرن ایدی. ایکنچی، خرستیان عسکرینڭ مقداری عربلرگه قاراغانده بیک کوب هم آنلر تیر چلترلی کیوملر کیونگانلر وشول سببلی آنلرنی قورال برلن جراحلاو اوڭایسز ایدی.

اسلام عسکری اوشبو « پواتیه » صوغشینده قدر هر یرده چیکه وهر وقت اوستون کیله ایدی. بو صوغشده جیکلو آنلرنڭ برنچی مرتبه مغلوبیت لریدر.

اوشبو هشام زماننده آنا طولی ده سید حسین البطال آدی بر قهرمان چغوب روملر ایله بر نیچه مرتبه صوغشدی، استانبولنی محاصره ایتدی و حتی بر مرتبه سنده ایمپراطور قنسطنطین نی اسپر آلدی. صوڭره صوغشلرنڭ برسنه شهید اولوب « سید غازی » قصبه سنه دفن ایتلدی (سنه ۱۲۲ هجریه). « سید بطال غازی » دیب بونڭ اسمی تللرده مشهور وحقنده بایتاق مبالغه لی حکایه لرده واردر. هشام هجرتنڭ ۱۲۵ نچی یلنده، ۵۳ یاشنده وفات ایتدی.

۱۱

ایکنچی یزید اوغلی ایکنچی ولید

(۱۲۵ - ۱۲۶)

هشامدن سوڭ تخت گه او طورغان ایکنچی ولید غایت ناس
بر آدم اولوب، مملکت وملت اشن فارامی، بلکه بتون وقتین
ایسروکلک و او یون کولکی ایله اوتکاره ایدی. آچولانب قرآن
یرتب آطو شیکلی شریعت و عقل غه صیمی طورغان اشلری ده کور
بولدی. بوندی اهلیتسز برکشینک قول آستنده غی مملکت نڭ ال
ترقی ایتو و خلقنڭ آندن ممنون بولو احتمالی یوق ایدی.

شول سببلی خلق اوزندن بیروب باش طارندیلر و برنچی ولید
اوغلی اوچنچی یزید گه بیعت ایتدیلر. ایکنچی ولید اول وقت
طرابلس ده آوده یوری ایدی. شونده وفات ایتدی (سنه هجریه ۱۲۶)

۱۲

برنچی ولید اوغلی اوچنچی یزید

(۱۲۶ - ۱۲۷)

اوچنچی یزید زماننده مملکت بیک چوالچق بر جالده ایدی.
کوب یرلرده اختلال و عصیانلر چقدی. مائورلر حکومت گه اطاعت
ایتماسکه و بر برسيله اختلافلا شور غه باشلادیلر. بو حاللر امویه دولتی
نڭ انقراض غه یوز طوتووی نڭ باشی ایدی.

